

MARTIN SOLLY

GHIDUL XENO® FOBULUI

Xenofobie:

s.f. (<fr: *xénophobie*) frica
irațională de străini, probabil
justificată, întotdeauna
de înțeles.

italienii

NEMIRA
plăcerea lecturii

Martin Solly

Ghidul Xenofobului - Italienii

Martin Solly

The Xenophobe's Guide to The Italians

© Copyright Oval Projects, 1995, 1999

© Nemira, 2010

Traducere din limba engleză Mihai MOROIU

Coperta colecției: Dana MOROIU, Corneliu ALEXANDRESCU

Ilustrația copertei: Irina DOBRESCU

Redactor: Dana MOROIU

Tehnoredactor: Stelian BIGAN

„Ghidul Xenofobului” este o marcă înregistrată.

Toate drepturile rezervate.

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-606-579-041-4

Lectura digitală protejează mediul

Versiune electronică realizată de Elefant.ro

Carte digitala cu drept exclusiv de folosire pentru marius birla,
mvboss2000@yahoo.com , telefon 0767606050.

Cuprins

Naționalism și identitate

Character

Comportament

Maniere

Chestiuni de familie

Obsesii

Destindere și distracții

Umor

Cultură

Obiceiuri și tradiții

Mâncare și băutură

Sănătate

Politică

Afaceri

Sisteme

Crimă și pedeapsă

Limbă

Crescut în Anglia, Martin Solly s-a îndrăgostit de Italia în studenție și a locuit împreună cu ai săi *amici* la o fermă superbă, din dotarea căreia nu lipsea nici bazinul de înot. Peisajele aride, roșietice ale Toscanei, cultura Renașterii sau Chianti, *tortellini* și *zucchini* bune de-ți lasă gura apă l-au convins că italienii se bucură de rafinamentul suprem al vieții hedoniste.

După ce a muncit în ferme, baruri, restaurante, librării și școli, s-a stabilit în Piemont, cu intenția de a-și aprofunda cunoștințele despre Italia. Nu a prevăzut însă că se va alege și cu o tânără localnică. Ignorând vechea zicală italiană: *Moglie e buoi dei paesi tuoi* („Nevasta și vitele ți le alegi de la tine din țară”), s-a căsătorit cu ea și s-a hotărât să rămână în Italia.

Și în ziua de azi este bine instalat și fericit în Italia, unde a publicat peste o duzină de cărți de limbă și literatură engleză, iar primul său impuls, când merge la cumpărături, a rămas să caute coada. Dar recunoaște că preferă întotdeauna Alfa-Romeo și cravatele italienești.

Populația italiană este de 59 de milioane, în comparație cu 7,5 milioane de elvețieni, 8 milioane de austrieci, 10 milioane de greci, 62 milioane de englezi, 64 milioane de francezi, 82,4 milioane de germani și 306 milioane de americani.

Italia este de 7 ori mai mare decât Danemarca și de 3 ori mai mare ca Austria, dar încapă de 2 ori în Franța.

Naționalism și identitate

Națiuni în interiorul unei nații

Italienii nu sunt o rasă, ci o colecție de popoare. Când se gândesc la ei și la cei din jur, se consideră mai întâi și mai întâi de toate romani, milanezi, sicilieni sau florentini, și abia apoi italieni. Prea puține lucruri leagă cu adevărat Torino cu Bari sau Napoli cu Trieste, exceptând autostrada, rețeaua de căi ferate și Biserica Catolică.

Regiunile Italiei sunt foarte diferite între ele, iar regionalismul adânc întipărit este cât se poate de înțeles, ținând seama că Italia există ca națiune abia de la 1861, înainte de care în Peninsulă coexistau câteva state independente. Procesul de unificare a pretins un exercițiu abil de cârpăceală geopolitică, iar politicienii de frunte ai vremii au fost perfect conștienți de greutățile care aveau să vină. „În sfârșit, am făcut Italia; ne mai rămâne să-i facem pe italieni”, a spus Massimo D’Azeglio. Dacă ar mai fi în viață, ar mai lucra și acum la proiectul său.

Din când în când, italienii se străduiesc din greu să se comporte ca o națiune și fac mari eforturi să fie naționaliști, spre exemplu când echipa de fotbal a Italiei se descurcă bine la Campionatul Mondial sau Ferrari câștigă de două ori la rând Campionatul Mondial de Formula 1. Dar italienii se simt foarte italieni departe de Italia: într-o gelaterie din Melbourne, într-o mină belgiană sau la un meci de fotbal (european) în Statele Unite.

O lipsă de încredere superficială, de fapt, deoarece toți italienii sunt convinși că ei fac totul „mai bine”. Mândria lor națională puternică rămâne de obicei ascunsă, dar poate ieși la suprafață ocazional. Odată chiar s-a stârnit un val de indignare când, într-un prim-plan, înaintea unui meci de fotbal interțări, s-a putut observa la televizor că nici un jucător din echipa italiană (giuvaierul coroanei naționale) nu cânta imnul național; s-a dovedit că nu știau versurile. Atunci au căzut în dizgrație și au fost supuși unor critici intense, până când un jurnalist sportiv a atras atenția că nici restul italienilor nu prea cunosc imnul. De atunci, canalele

de televiziune s-au străduit să remedieze situația, difuzându-l cât mai des în programele lor, cu tot cu subtitrare.

Absența sentimentelor naționaliste fățișe are efectul ei pozitiv: italienii privesc cu precauție militarismul și atitudinile șovine. Știind că mai toate disputele se pot rezolva printr-o combinație de compromis, spirit împăciuitoare și mită, italienii fac tot ce le stă în putință ca să evite orice confruntare. Puterile străine care ar intenționa să invadeze Italia ar trebui, de fapt, să facă o ofertă înainte de a-și pune în primejdie combatanții. Și chiar ar putea fi acceptată!

Campanilismo

Identitatea este importantă pentru italieni. Poate că sunt puțin nesiguri de „italianitatea” lor și nu foarte convinși de ce anume ar impune identitatea națională, astfel că se atașează serios de locul din care se trag. „De unde ești?” este una din întrebările importante pentru un italian, care pretinde un răspuns precis. Spre deosebire de un englez sau un american, nici un italian nu se simte pus în încurcătură de o asemenea întrebare. Și nu bâiguie niciodată ceva de genul: „Nu sunt prea sigur. Stai să mă gândesc puțin. Locuiesc la Londra, m-am născut însă la Hertfordshire, dar pe urmă părinții mei s-au mutat la Leeds, iar eu am mers la universitate în Bristol, și prima mea slujbă a fost la...”

Italianii știu exact de unde vin și vor purta acel loc în suflet toată viața, ca pe un stindard. Un italian născut la San Giorgio, Apulia, care locuiește la Torino, va păstra legăturile cu San Giorgio până la moarte. Chiar dacă a plecat de acolo de treizeci de ani și nu se întoarce decât o dată pe an să-și vadă verii îndepărtați, are veșnic datoria să-i ajute pe toți cei ce vin la Torino de la San Giorgio. La fel stau lucrurile și cu bogătașii, și cu politicienii de succes, toți investesc în locurile natale și își sprijină concitadinii.

Stabilirea originii este strâns legată de conceptul italianesc esențial de *campanilismo*, care, literal, înseamnă „loialitate față de clopotnița din locul de baștină”, dar în realitate trimite la opinia că tot locul de baștină este cel mai bun din lume și cel mai iubit. Iar în afara lui se întinde exilul.

O mândrie civică, desigur, care presupune și un ascuțit spirit de competiție deosebit de acut când vine vorba de sate, orașe, provincii și regiuni învecinate. O rivalitate aprigă, italienilor rămânându-le prea puțin timp pentru orice altceva, știind bine că altor ființe omenești, și în special italienilor din alte familii, sate, orașe sau regiuni le lipsește, din nefericire, autodisciplina, și nu prezintă pic de încredere. Cât de minunată ar fi Italia fără *gli altri* – „acei alți” italieni.

Cum îi văd alții pe ei

Potrivit stereotipului, italienii sunt un popor zgomotos, pătimaș, intrigant, mediteranean, pe cât de străluciți și inventivi, din păcate, pe atât de leneși și nestatornici. Italienii, se știe, trăiesc într-o țară minunată, plină de comori, oameni fericiți, veseli, înzestrați cu geniu în design, mâncare și modă. Și cântăreți și bucătari excelenți și organizatori execrabili. Amanți de forță, cu șolduri înguste și părul lins și dat pe spate. Iar ele frumoase, de-a dreptul irezistibile până la mariaj, pentru ca, peste noapte, să se metamorfozeze în niște mahalagioaice scunde, groase, supraponderale.

Italo-americanii își imaginează că Italia nu s-a mai schimbat de când străbunii lor au părăsit-o, la începutul secolului trecut. Dar când în sfârșit ajung în Italia să-și descopere rădăcinile și verii îndepărtați, constată cu surprindere că nu sunt cu toții săraci și nu au câte zece copii și nu trăiesc într-o singură cămăruță, cu tot cu măgar și maidanez, și femeile nu muncesc cu toatele la câmp, îmbrăcate în negru, și bărbații nu atârnă cu toții la cârciumă, cu pălăria trasă pe ochi. Constată că Italia este, de fapt, una dintre cele mai avansate țări din lume, unde majoritatea familiilor au cel puțin două mașini și locuiesc în case nu numai cu apă curentă și electricitate, dar și cu televizoare cu plasmă, acces la Internet cu bandă largă, celulare high-tech și bideuri cu apă caldă și jet reglabil.

Cum se văd ei pe ei

Italienii se consideră pasionali și fermecători, și le place să-și joace rolul, spre beneficiul străinilor.

Se știi privilegiați că trăiesc în Italia, dar se luptă din răspuțeri să-și alunge sentimentul sâcâitor de Cenușăreasa Europei. Ezitarea anumitor națiuni de a îmbrățișa Uniunea Europeană îi uluiește pe italieni, care ar fi mai mult decât fericiți să-și contracteze administrarea țării cu cei de la Bruxelles.

Cu masochism inocent, italienii se bucură oarecum sincer când li se atrage atenția că greșesc, primind astfel confirmarea propriului lor sentiment profund înrădăcinat, potrivit căruia *gli altri Italiani* nu prezintă suficientă încredere după standardele ridicate ale lumii occidentale. Dar nici o critică nu a fost vreodată luată în serios astfel încât să se remedieze ceva.

În orice caz, străinii par să-i considere agreabili și amuzanți, sau cel puțin tolerabili, așa că lucrurile nu pot fi atât de negre.

Relații speciale

Datorită emigrării masive din Italia de la sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul secolului XX, există mari comunități de italieni în Statele Unite, Argentina, Brazilia, Uruguay și Australia. Aproximativ douăzeci de milioane de americani poartă nume italienești. Dar italo-americanii, italo-argentinienii și așa mai departe sunt considerați „italieni”, și nu americani sau argentinieni, doar atunci când se bucură de bogăție și de succes. Astfel, Rudolph Giuliani, Frank Sinatra, Robert De Niro, Francis Ford Coppola și Sylvester Stallone sunt cu toții considerați italieni, și nu americani. Iar câțiva italieni faimoși, care și-au schimbat numele și apoi s-au bucurat de faimă în Lumea Nouă, spre exemplu actrița Anne Bancroft, născută Anna Maria Italiano, la New York, în 1931, și autorul de romane polițiste Ed McBain, născut Salvatore Lombino, în 1926, tot la New York, au fost primiți înapoi, în turmă, abia după moarte.

Însă apar și neajunsuri când ești îmbrățișat cu atâta căldură – procesele de paternitate deschise la tribunalele din Napoli împotriva italo-argentinianului Diego Maradona au fost câștigate și la câțiva ani după întoarcerea lui acasă, în Argentina.

Cum îi privesc pe străinii bogați

Italianii îi iubesc pe străini, și mai ales pe cei bogați. Austriecii, elvețienii și în special germanii s-au bucurat întotdeauna de clima și cultura, de plajele și stilul de viață din Italia. Peninsula este locul lor de joacă. Încă din zilele Imperiului Roman, goții treceau Alpii întru destindere. Iar italienii îi tolerează tot de atunci și sunt cât se poate de fericiți să o facă în continuare, câtă vreme cele șase milioane de vizitatori anuali cheltuiesc o groază de bani în Italia și apoi se întorc la ei, în Nord.

Francezii sunt aroganți și disproporționat de mândri, privindu-i de sus pe vecinii lor transalpini, reușind să îi enerveze teribil. Dar păcatul de neiertat al francezilor este că au acaparat piața mondială cu vinul lor de proastă calitate, pe care nici un italian cu mintea întreagă nu l-ar cumpăra.

Relația dintre englezi și italieni este ceva mai complexă, făcând parte mai degrabă din categoria contrariilor care se atrag. Englezii adoră mirosurile, zgomotele, culorile, pasiunile violente și haosul Italiei, în vreme ce italienii se lasă fascinați de ordinea și de tihna lor.

Italianii știu că totul funcționează mult mai bine în străinătate. Dar mai știu că, în realitate, străinii sunt mai puțin norocoși, deoarece nu trăiesc într-o țară atât de frumoasă și însoțită, se îmbracă prost, mănâncă și beau prost, ceea ce explică poate și de ce au stat mereu cu ochii pe Italia, interesați de *bel paese*, poate chiar prea interesați.

Fiind un popor curios, italienii sunt fascinați de străini și de obiceiurile lor barbare. Le place la nebunie să citească și să audă povești despre alte națiuni și să-și petreacă vacanța în străinătate, confirmând astfel ceea ce au știut dintotdeauna, și anume că ei vin, fără nici un dubiu, din cel mai bun loc de pe pământ, dacă se ține seama de ce-i mai important în viață: soare, băutură, mâncare și fotbal. Și mai cred cu convingere că, deși alte țări ar putea fi mai puternice și mai bine organizate decât Italia, în realitate toți se comportă ca ei și sunt la fel de corupți ca ei, doar că uneori sunt ceva mai deștepți și nu-i prinde nimeni.

Cum îi privesc pe străinii săraci

Imigrația este un fenomen relativ recent în Italia. În mod tradițional, termenul „imigrant” a fost aplicat de italieni italienilor veniți din alte părți ale Italiei în regiunea lor. Dar de la sfârșitul anilor optzeci, tot mai mulți

albanezi, est-europeni, senegalezi, nigerieni, latinoamericani, asiatici și maghrebieni au fost atrași și s-au stabilit în Italia.

Potrivit unor estimări prudente, cel puțin trei milioane de imigranți au intrat în țară în ultimii zece ani, iar așteptările pe următorii zece ani se situează în jurul aceleiași cifre. O mare parte reușesc să-și găsească slujbe sezoniere, la cules de roșii sau de struguri, alții se așază în orașele industriale din Nord, unde prestează tot ceea ce nu îi mai atrage pe tinerii italieni și, probabil, mulți proprietari de întreprinderi ar fi obligați să-și închidă afacerea în lipsa lor. Fac menajul și îngrijesc persoanele în vârstă, dar mulți au ajuns și la un neașteptat succes economic, cu afaceri de mică amploare chiar în domenii în care localnicii au avut, prin tradiție, monopol absolut: acum există pizzerii egiptene și fabrici de piele chinezești. Și tot datorită lor se înregistrează o creștere a populației, în ciuda scăderii ratei natalității în rândurile populației italiene.

Pentru popoarele din sudul Europei și nordul Africii, italienii simt ceva amestecat: solidaritate și dispreț. Sunt fascinați de obiceiurile lor ciudate, și de culoarea pielii, dar îi apreciază, în special, că muncesc acolo unde ei nu ar munci niciodată. Sunt absolut de acord cu filmul *Mediterraneo*, câștigător al Premiului Oscar, în care se spune că toate popoarele din jurul Mediteranei sunt *una faccia, una razza* (o față, o rasă). Dar nu chiar și imigranții săraci, ca albanezii sau nord-africani care se înghesuie să le spele parbrizul la semafor, care ar putea să le șifoneze imaginea fermecătoare.

Nord și Sud

Italianii își simplifică adesea diferențele interne trasând o linie de demarcație fermă între Nord și Sud.

Italianul din Nord îl consideră pe cel din Sud un țăran corupt, pe jumătate arab, care tolerează mafia și trăiește de pe urma veniturilor realizate în Nord, cu trudă. Italianul din Sud îl vede pe cel din Nord ca pe un țăran semianalfabet și nespălat, pe jumătate austriac sau francez care, născut din întâmplare în regiunea cea mai bogată a țării, trăiește de pe urma veniturilor realizate de bieții oameni din Sud, care muncesc pentru el în fabricile și pe pământurile lui.

Deși ambele puncte de vedere sunt exagerate, este suficient să spunem că în ele cred suficienți italieni pentru ca Liga Nordului (partid politic care promovează un federalism nu foarte departe de separatism) să reprezinte o forță de luat în seamă în politica italiană.

Diferența dintre dieta, obiceiurile și limba celor două regiuni este suficientă pentru a alimenta continuu părerile menționate. Hrana de bază a italianului din Sud se compune din paste și ulei de măsline, în vreme ce italianul din Nord consumă mai ales porumb, orez și unt. Iar variațiile lingvistice pot fi atât de mari, încât *L'amore Molesto*, film italianesc turnat în sudul Italiei, a fost dublat în vederea difuzării pe piața din nordul Italiei.

Nordicii îi acuză pe sudici de tot ceea ce consideră ei în neregulă în Italia, sau de tot ceea ce nu le place lor în firea italiană, ceea ce ascunde o primejdie reală. Spre exemplu, ei consideră corupția care apasă politica și guvernarea italiană drept o „boală a Sudului”, ignorând cu grijă că în miezul celui mai mare scandal de corupție și mită al Italiei, *tangentopoli*, s-a aflat marele oraș din Nord, Milano.

Extremiștii din Liga Nordului și cei din Sud, cu mașinile lor pe care este arborat drapelul Confederat, nu fac decât să exacerbeze problema, convenindu-le de minune să uite că, dacă toți oamenii Sudului s-ar întoarce acasă, Italia de Sud ar rămâne fără susținerea economică a Nordului, iar Italia de Nord ar rămâne fără frizeri.

Contradicție în termeni

Italia este o țară a contradicțiilor: țara Bisericii Catolice, dar și a mafiei, cea mai proeuropeană țară din Europa, dar printre cele din urmă la implementarea directivelor UE, țara cu cei mai pricepuți ingineri din lume, dar și cu cele mai învechite instalații de apă și canalizare, țara bogăției enorme, dar și a sărăciei extreme.

După cum s-a exprimat un ambasador american la încheierea misiunii sale la Roma, „Italia este o țară foarte săracă, în care locuiesc o mulțime de oameni foarte bogați”. Opinie susținută și de statisticile potrivit cărora Lombardia se situează printre cele mai avute regiuni din întreaga Uniune Europeană. Dar italienilor le place să se socotească nevoiași și să creadă

că toți cetățenii din țările nord-europene sunt cu mult mai înstăriți decât ei, numai că se pricep mai bine să-și ascundă bogăția.

Character

Pe scenă

Italienii sunt mari actori, iar existența lor pare adesea un act dintr-o vastă piesă de teatru. Italianul își petrece o bună parte din viață în public, la vedere, și știe cât de important este să faci *bella figura*. La cumpărături, în supermarket, sau pe podium, la prezentare de modă, la birou sau la dirijat în intersecții, la medic sau la servit în restaurant, indiferent ce ar face, italienii știu cât de important este să-și intre în rol și să îl joace bine. Învață să joace de mici și continuă să joace întreaga lor viață.

Cum viața cotidiană se derulează ca pe scenă, teatrul italian pare adesea exagerat – și chiar așa trebuie să fie, pentru a se deosebi de înaltul dramatism al existenței reale.

Ești ceea ce porți pe tine

Italienii sunt deosebit de atenți să poarte hainele potrivite în locurile potrivite. Alegerea nu se face niciodată cu nepăsare, e foarte important ca haina să fie pe măsura rolului interpretat. Șeful de gară trebuie să arate ca un șef de gară. Și să-și joace rolul, căci se află pe scenă, în marele film al vieții. De aceea și este atât de important stilul. Șoferul de taxi, profesorul, doctorul, avocatul și inginerul trebuie cu toții să se costumeze, să se manifeste și să se comporte ca șoferii de taxi, profesorii, doctorii, avocații și inginerii.

Să-ți trăiești viața relaxat, și să fie evident că ești relaxat, pe plajă, în discotecă sau chiar la birou face parte din *bella figura*, ceea ce explică de ce italienii sunt de multe ori fericiți să se angajeze în posturi care altfel ar putea părea foarte plicticoase, spre exemplu salvamari sau bodyguarzi. Astfel, se bucură de o expunere permanentă, îi vede toată lumea că arată bine și sunt relaxați, arzând gazul în bancă sau pe plajă, importanți, cu aer de gangsteri. Și nu mai contează că iarna orice plăcere dispare, nici că gardianului i se permite sau nu să-și folosească arma, ca să își joace rolul până la capăt.

Dar nicăieri nu se vede acest lucru mai bine decât în lumea sportului. Nu are importanță dacă nici nu știi să înoți, pentru scufundări îți trebuie doar costum, echipament complet și, desigur, mult stil. Și aspect și comportament de scufundător. Ultima modă este foarte importantă, deoarece jocul devine convingător. Multe poduri din Italia sunt pline de echipament sportiv, cumpărat pe bani grei și abandonat ori pentru că nu mai e la modă, ori pentru că proprietarul și-a descoperit altă pasiune.

Multă lume face sport pentru a se pune în valoare. Schiul fond s-a bucurat de o perioadă de glorie când s-a inventat costumul Lycra mulat. Merita să înfrunți gerul ore la rând, epuizat, pentru ca apoi să te etalezi în baruri (unde mai pui că poate făcea bine și la sănătate).

Italienii urmăresc atent felul în care se îmbracă toți ceilalți, în special străinii, care, așa cum consideră ei, se îmbracă prost. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, prizonierii aliați care reușeau să evadeze din lagăre aveau mult mai multe probleme să treacă neobservați în Italia decât în oricare altă țară din Europa. Hainele pe care izbuteau să și le încropească din uniforme, cearșafuri și pături îi păcăleau de obicei pe germani, dar aproape niciodată pe italieni.

Creșterile de preț care au însoțit introducerea monedei euro au alarmat populația. Mulți proprietari de magazine au ignorat rata de schimb oficială și pur și simplu au tăiat un zero (astfel, o mie de lire echivalau cu un euro), dublându-și profiturile dintr-o singură lovitură. Dar ceea ce preocupă și mai mult populația elegantă este efectul noii monede asupra înfățișării sale. În locul vechii bancnote italiene, au apărut o mulțime de monede butucănoase, care umflă indecent buzunarele jeansilor de marcă mulați.

Statut și succes

Italienii nu sunt câtuși de puțin snobi, iar singura lor stratificare socială se bazează pe criteriul avuției. Cei care au bani, fie și temporar, îi pot cheltui în văzul lumii după bunul lor plac. Și, cât timp sunt prosperi, de la sine înțeles, se vor bucura și de un oarecare respect.

Singura dorință care aprinde imaginația italianului mai mult decât visul de a deveni o stea în fotbal este aceea de a deveni proprietar de club

de fotbal, dar dintre cele mari. Ca afacere, toată lumea știe că nu aduce profit, dar, dacă te gândești la imagine, nimic nu e mai eficient. Nu întâmplător familia Agnelli (întemeietorii firmei Fiat) se află la cârma echipei Juventus Torino, iar lui Silvio Berlusconi, cel mai tare *arrivista* (parvenit) al generației sale și cel mai bogat om din Italia, nu i-a fost suficient să fie proprietarul principalelor rețele media; a trebuit să cumpere AC Milan ca să se considere că a avut *cu adevărat* succes.

Allegrìa

Allegrìa reprezintă efervescența atotcuprinzătoare și plăcerea de a trăi, nu foarte ușor de pătruns pentru orice străin. Și întotdeauna în strânsă legătură cu bucuria de a fi, de a zâmbi în soare, într-o companie agreabilă, ceea ce explică de ce italienii se simt atât de bine împreună.

Allegrìa este contagioasă și orice opinie separată este considerată o lipsă de maniere. Toată familia ieșită la iarbă verde, spre exemplu, se distrează copios când unchiul Gianni o imită pe mătușa Rita așezându-se din greșeală într-un cactus, chiar dacă a mai auzit istoria de o mie de ori.

Opusul stării de *allegrìa* este o formă deprimantă de melancolie și suferință, de care vizitatorii sunt de obicei scutiți, deoarece e adusă de vremea umedă și rece de la sfârșitul iernii, însoțită fiind și de creșterea periodică a prețurilor și a impozitelor. În general, însă, italienii preferă să vadă fața senină a lucrurilor – punct de vedere pozitiv, susținut și de o urare extrem de duioasă: „Să nu ai parte de zile mai triste decât cele mai fericite zile din trecut.”

Comportament

Și strecuratul poate fi o artă

Italienii sunt maeștri desăvârșiți la *arrangiarsi* (strecurat) și, atât acasă, cât și în comunitățile lor din străinătate, sunt vestiți pentru capacitatea de a se descurca în cele mai complicate situații. Și asta pentru că au fost și încă mai sunt, nu de puține ori, siliți să se strecoare, în propria lor țară.

Spre exemplu, când se blochează circulația pentru că doi șoferi se întind la vorbă că nu s-au mai văzut de o zi, toți profită de moment și claxonează isteric printre înjurături, sau citesc ziarul, sau dau telefon, sau se aranjează în oglinda retrovizoare.

Într-o perioadă când, din pricina incompetenței guvernamentale combinate cu corupția birocratică, Italia a trecut printr-o criză a banilor mărunți, italienii au ridicat mulțumiți din umeri și au început să dea restul în bomboane.

Cadouri

Italienii sunt un popor generos, dar generozitatea lor trebuie acceptată cu precauție, căci și darurile au scopul lor în Italia. Viața și puterea se bazează pe un sistem de cadouri și favoruri. Când accepți un dar, îi datorezi celui care ți-l face un favor și ai încheiat un târg care rămâne valabil toată viața. Prin urmare, când un italian îl duce pe altul cu mașina până la gară sau îi dă numărul de telefon al unui oculist priceput, mai devreme sau mai târziu se va aștepta la o răsplată.

La volan

Conducerea este domeniul în care italienii se simt cu adevărat în largul lor și au sentimentul că-și pot exprima cu adevărat personalitatea. Dacă întrebi un italian ce înțelege prin bun șofer sau ce înseamnă un drum frumos, va cădea de îndată în transă poetică. Și va răspunde că un bun

șofer este acela care parcurge în cea mai mare viteză distanța dintre punctele A și B, asigurând plăcere și confort perfect pasagerilor, fără să frâneze prea des, fără să treacă peste hopuri sau să dea în gropi, pe scurt, să conducă exact ca un pilot de Formula 1 din echipa Ferrari. Un drum frumos trebuie să fie larg, cu unghiuri corect calculate, și poate fi străbătut în viteză mare, fără nici o denivelare care să-i deranjeze pe pasageri, pe scurt, o pistă de curse; un drum îngust și pitoresc, șerpuind printre munți, nu este niciodată un drum frumos!

În manualul firmei, proaspătului proprietar al unui Alfa Romeo i se recomandă un anumit mod de condus ca să obțină cele mai bune performanțe și să prelungească durata de viață a vehiculului: să păstreze distanța față de automobilul din față, să nu accelereze și să frâneze brusc la stop, să nu schimbe direcția de mers în mare viteză și așa mai departe... Cu alte cuvinte, să nu conducă așa cum conduc italienii adevărați.

Mârlanii din provincie care conduc prin orașele italiene trebuie să nu uite două reguli de bază: vehiculele cu număr de înmatriculare din alte regiuni sunt vâdate atât de șoferii localnici, cât și de poliția rutieră; iar poliția rutieră aplică legea circulației după bunul său plac. Se spune că la Napoli există doar două feluri de semafoare: cele plantate ca elemente decorative și cele care îți oferă o inspirație.

Șofatul în afara orașelor poate fi și el distractiv, mai ales pe drumuri neștiute. Pictorii italieni de semne de circulație sunt specializați în reprezentări artistice, menite nu atât să scoată turiștii din încurcătură, cât să delecteze localnicii, ca adevărate opere de artă. Din fericire, nu te prea rătăcești în Italia dacă știi cât de cât unde vrei să ajungi, dar nu trebuie să uiți nici o clipă că, în ciuda eforturilor depuse de administrația autostrăzilor de a-i convinge pe șoferi de adevărul afirmației, nu toate drumurile duc la Roma.

Maniere

Italianii sunt un popor curtenitor și manierat. Salutul prezintă o mare importanță și, cum italienii pun preț pe atingere, strânsul mâinii și sărutul fac parte din normele obligatorii. Astfel se transmit căldură și bucurie autentică la orice întâlnire, chiar dacă are loc în fiecare zi. Se sărută ambii obraji și nu există tabuuri: și bărbații se pot saluta astfel. Strânsul mâinii prezintă și avantajul că interlocutorii se pot convinge, reciproc, că nu poartă armă.

Italianii sunt entuziaști și își spun *cara* și *bella* fără să stea pe gânduri. Dar, când e să treacă pragul cuiva, întreabă *Permesso?* *Ciao* este un salut neprotocolar, folosit atât la întâlnire, cât și la despărțire. *Buongiorno* merge aproape toată ziua, până când e înlocuit de *Buonasera*, fără să existe o formă de salut pentru după-amiază. Dar sunt mult mai rigizi în ceea ce privește diferența dintre seară și noapte, iar o întrebare de genul „Ce ai făcut azi-noapte?” poate fi privită ca o impertinență; în schimb „Ce ai făcut ieri-seară?” e absolut în regulă.

Italianii se pot adresa unul altuia în trei feluri: formele *tu*, *voi* și *lei*. *Tu* se folosește în familie, între tineri, între adulți care se cunosc foarte bine între ei și între colegi. Potrivit tradiției, conversația formală pretinde folosirea numelui de familie, iar cea degajată a prenumelui, dar în ultimii ani a început să se impună o formă mixtă. Agentul turistic sau mecanicul de întreținere, prin urmare, se poate prezenta Maria Cristina sau Sergio, dar se vor adresa în continuare clienților cu *Dottor Rossi* sau *Signora Ferrari*, utilizând în conversație forma *lei*.

Pentru necunoscuți există *signor* și *signora*. *Signora* se folosește generic, chiar și când este vorba de o *signorina* (necăsătorită). La titlurile profesionale se recurge cu mult mai mult decât în Marea Britanie și America. *Dottore* nu se referă doar la medici, ci la orice absolvent de universitate; *professore* înseamnă profesor în general, de nivel școlar și universitar; nu numai compozitorii, ci și meseriașii sau chiar și instructorii de judo sunt numiți *maestro*; *ingegnere* este un titlu foarte prețuit, reflectând înaltul statut de care se bucură absolvenții de studii tehnice. Titlurile profesionale sau onorifice sunt adesea atribuite personalităților:

lui Giovanni Agnelli i se spunea *l'avvocato*, iar Silvio Berlusconi este *il cavaliere*. Titlul profesional poate fi chiar inexact, atât timp cât îl flatează pe cel căruia îi este atribuit.

Grazie și *prego* reprezintă stâlpii manierelor italiene, dar nu se consideră necivilizat să comanzi în gura mare: „O cafea”, când te afli într-un bar; nu faci decât să cumperi un serviciu, și politețea exagerată poate fi considerată falsă politețe, adică o lipsă de cuviință...

Italienii sunt incapabili să spună că le pare rău în sensul obișnuit; dacă nu le pare rău, consideră că nu trebuie să spună nimic, iar dacă le pare rău cu adevărat, o vor spune doar în confesional.

Etichetă

Punctualitatea are doar o importanță relativă în Italia, iar timpul se bucură adesea de o abordare aproximativă. Întârzierea la întâlniri este mai degrabă tolerată decât bine-venită – un sfert de oră este acceptabil, o jumătate de oră nu. Prin urmare, profesorii universitari se pot prezenta la curs cu un sfert de oră mai târziu, dar dacă depășesc cele cincisprezece minute se pot trezi cu amfiteatrul gol...

Italienii nu au fost niciodată considerați de laudă în ceea ce privește statul la coadă, și numai ideea de a face așa ceva le stârnește râsul. Învălmășeala care se încinge la teleschi, în stațiunile pentru sporturi de iarnă, sau pentru bilete la fotbal sau la concerte, se poate încheia prost pentru multă lume.

Introducerea unor automate cu numere de ordine în locurile pasibile de crunte certuri, spre exemplu instituțiile publice și raioanele de pește din supermarket, a rezolvat într-o oarecare măsură chestiunea. Italienilor le place să-și ia bonul de ordine în ideea de presupus fairplay. Ce ar putea fi mai cinstit decât să te duci devreme la instituția la care ai treabă, să iei un tichet, să ieși la cumpărături sau să bei un cappuccino și să te întorci mai târziu, la timp ca să-ți fie strigat numărul?

Chestiuni de familie

Familia este de departe cea mai importantă unitate socială, economică, politică și de organizare din Italia. Se poate vorbi de familie în sens strict sau larg.

Familia în sens strict este alcătuită din: tatăl, capul familiei, care crede că el îndeplinește toată munca și ia toate deciziile; mama, care, de fapt, îndeplinește toate muncile grele și ia toate deciziile; băieții, întotdeauna răsfățați și niciodată capabili să intre cu eficiență într-o competiție, și fetele, niciodată răsfățate și, drept urmare, întotdeauna mult mai capabile decât frații lor, față de care au de mici o postură dezavantajată.

Familia în sens larg este o unitate socială la scară largă, care include toate rudele posibile. Poate fi văzută la botezuri, nunți și înmormântări și, în general, presupune un mare număr de membri. Ceremoniile de familie reprezintă prilejuri la care se face mare risipă de ostentație și de generozitate, dar și o evaluare atentă a ierarhiei de putere și de bogăție. Italianul preferă să spună că e grav bolnav ca să nu participe la nunta unui văr îndepărtat, unde, se teme, s-ar putea să facă o *brutta figura*, neavând suficienți bani pentru un cadou scump și un costum nou.

Familia italiană este o rețea extrem de sofisticată de patronaj și putere, care își menține coeziunea grație unui sistem complex de schimburi de cadouri și servicii. Și este atât de dificil să te împotrivești dorințelor familiei, încât puțini italieni sunt dispuși să încerce.

Femei

Italiencele sunt actrițe strălucite. Deși sunt complet emancipate și fac exact cum vor, când și unde vor, trec prin viață ca niște ființe tăcute și supuse, ca și cum bărbații ar fi șefii din ogradă.

Dar nu este decât un joc, în realitate ele conduc familia. Prietene sau soții, știu bine cât de importantă este imaginea pentru bărbații lor, și îi lasă să creadă că ei ar fi adevărații lideri irezistibili. Și, la fel de bine mai știu cât de răsfățați au fost bărbații din preajma lor în copilărie, încât nu mai pot fi în stare de mare lucru, mulțumindu-se să arate bine, să bea cafea, să

asigure moștenitori și să se joace cu jucăriile lor. Italienele cunosc bine toate astea, pentru că au avut dintotdeauna grijă să-și răsfete băieții, reducându-le aproape în întregime capacitatea de a fi independenți. Secretul puterii este transmis de la o generație de italiene la următoarea: mimatul supunerii nu-i decât un preț mic pe care îl plătesc în schimbul controlului absolut asupra familiei.

Nu cu mult timp în urmă s-a anunțat că, potrivit unui studiu al Programului pentru Dezvoltare al Națiunilor Unite, italienele reprezintă grupul cel mai harnic din cele treisprezece state cele mai industrializate ale lumii, înaintea bărbaților danezi, aflați pe locul al doilea. Studiul mai dezvăluie și că bărbații lor muncesc cu 28% mai puțin, fiind plătiți însă cu 20% mai mult; o nedreptate, la care se adaugă și faptul că în Parlamentul italian numai 11% din locuri revin femeilor, în momentul de față.

Mammoni

Bărbații italieni își părăsesc rareori cuibul și, chiar și atunci când o fac, acești *mammoni* (băieții mamei) se mută, de obicei, în casa de peste drum sau în apartamentul de alături. Statisticile arată că aproape 40% din italienii în jur de treizeci de ani locuiesc în casa părintească.

În spatele oricărui mare italian se află o mare italiancă – soția sau amanta, dar de obicei mama. Italianul crește crezând că mama sa ar fi Sfânta Fecioară, considerându-se, prin urmare, Iisus Hristos, sau cel puțin un dar al lui Dumnezeu făcut lumii, sau femeilor, cel puțin. Nu trebuie să pară surprinzător că bărbaților italieni le vine așa de greu să plece de acasă. Mamele îi împiedică să fie capabili de o asemenea decizie printr-un răsfăț exagerat, care le alungă orice pornire. Chiar și căsătoriți continuă să se comporte ca și cum nu ar fi, ducându-și hainele acasă la mama, cel puțin o dată pe săptămână, la spălat și călcat.

Iar în noul lor cămin se poartă ca la hotel, cum se întâmplă cu adolescenții din țările nord-europene. De ce ai renunța la o viață de desfătare și siguranță financiară cu o mamă care te consideră Fiul Domnului în schimbul unui viitor nesigur alături de o femeie care te poate pune la treabă prin casă, la tot felul de lucruri pe care nu le-ai învățat niciodată, cum ar fi să-ți faci patul sau să ștergi vase?

De fapt, bărbații italieni nu au de ales. Potrivit tradiției, nu pleacă de acasă în anii studenției și își găsesc un serviciu cumsecade abia după treizeci de ani, și oricum chiriile piperate le împiedică, practic, orice tentativă de a se muta din căminul părintesc. Se văd prinși ca într-o cursă, tânjind să trăiască pe cont propriu, dar incapabili să-și facă vânt din cuib, simțindu-se vinovați că nu o fac. Iar cercul vicios nu se închide nici aici: în zilele noastre, o treime din căsniciile italiene ajung la divorț, majoritatea din cauză că soția se simte incapabilă să intre în concurență cu mama *mammoni*-ului său.

Copii

Copiilor italieni li se permite să fie văzuți și auziți; de fapt, e imposibil să nu-i vezi și să nu-i auzi tot timpul, mai puțin între 2 și 5 după-amiază, desigur, când se presupune că dorm. Toți copiii italieni își fac siesta, ceea ce înseamnă că nu sunt suficient de obosiți ca să participe la *passeggiata*, când, peste tot în Italia, oamenii încep să iasă pe străzile pustii până atunci, ca să vadă și să fie văzuți, când soarele se mai domolește. Mulți italieni nu-și pierd niciodată obiceiul de a trage un pui de somn după-amiaza, ceea ce ar putea explica de ce ei și copiii lor sunt plini de energie până la miezul nopții.

Totuși există o problemă: numărul de *bambini* este în declin. O explicație ar fi cheltuielile: hainele de marcă, mâncarea de calitate pot să apese din greu bugetul familiei; pe de altă parte, creșterea copiilor consumă din timpul celorlalte activități sociale. Soluția: copiii sunt îmbrăcați ca niște adulți în miniatură și expuși celor mai multe fațete ale vieții. Sunt bine-veniți la restaurant și în toate activitățile și întrunirile de familie. Se maturizează cu mult mai repede decât colegii lor de generație nord-europeni și-și dezvoltă de la o vârstă fragedă deprinderile esențiale pentru a se „descurca” pe marea scenă a vieții.

Italianii se poartă, în general, minunat cu copiii lor, chiar și cu cei obraznici și nesuferiți. După cum spune o veche zicală napolitană: *Ogni scarafone e³ bello a mamma soja* – „Orice gândac i se pare frumos maică-sii.”

Bunici

După ce, de regulă, cedează puterea financiară și patronajul familiei, *nonni* (bunicii) au grijă să-și răsfete nepoții și să le insuflă ideea că este important să răspundă la cadouri cu gesturi de bunăvoință, asigurându-se că atunci când, la rândul lor, vor deveni *nonni*, familiile se vor îngriji bine de ei.

Apartenența la o familie italiană este o înțelegere contractuală, care durează de la naștere până în mormânt.

Animale

Din punctul de vedere al italienilor, animalele trebuie să fie utile la ceva. Câinii să fie în stare să latre la străini, justificându-și rolul de paznici. Pisicile să fie în stare să prindă șoareci. Animalele de companie trebuie să amuze copiii sau să fie la modă. Dacă animalele nu intră în nici una din aceste categorii, nu le rămâne decât să servească unui alt scop, și anume să fie comestibile.

Italieniiucid și mănâncă aproape orice fugă, zboară sau înoată. Când începe sezonul de vânatoare, în septembrie, italianul se îmbracă în costum de vânător, se duce la țară și trage în tot ce mișcă. După care se întoarce acasă seara, triumfător, cu trei ciocârlii și doi arici, care vor fi servite cu enormă mândrie a doua zi, la prânz – *il papa*³ a făcut în sfârșit ceva util pentru familie.

Prieteni

Chiar dacă este poate umbrită de rolul jucat de familie, prietenia ocupă o poziție-cheie în societate. Italienii sunt extrem de gregari și se dau în vânt să facă parte din grupuri sau clii. Ideea de apartenență la o grupare li se pare firească și esențială.

Prieteniiile „adevărate” se leagă de obicei de timpuriu, la școală sau printre vecini, și nu de puține ori durează o viață. Grupurile de vechi prieteni sunt adesea închise, cooptând foarte greu membri noi.

Alte prietenii „adevărate” se mai leagă la universitate, la serviciu, pe terenul de sport și așa mai departe, dar foarte rar, și ar trebui poate considerate, mai degrabă, prietenii „utile” decât „adevărate”. Majoritatea italienilor adulți fac parte dintr-o adevărată rețea de amicitii „utile”: dentistul cel priceput, care lucrează „la jumătate de preț”, avocatul abil care pledează pe gratis, doamna de la brutărie, care păstrează mereu pâinea preferată.

Apoi sunt prietenii „periculoase” – care mai bine ar lipsi, adesea legate de „proponeri care nu pot fi refuzate”. Sora unuia dintre cei mai faimoși judecători ai Italiei, ucis într-un atentat cu mașină-capcană pe când conducea tribunalele din Palermo în lupta împotriva mafiei, duce mai departe lupta fratelui ei. Ea susține că are puțini prieteni, comentând că trebuie să te temi și să fii conștient că viața ți-este în primejdie exact atunci când oamenii încep să fie prea prietenoși.

Străinii îi acuză uneori pe italieni că își exprimă prea deschis sentimentele, dar această amabilitate „superficială” este de multe ori greșit interpretată. Sunt tratați drept prieteni fără să se aștepte, în schimb, decât la o purtare tot atât de prietenoasă, lucru pe care italienii, între ei, și-l îngăduie rareori. Și nu există nici o intenție ascunsă, nimeni nu le va cere să o ajute pe Concetta, verișoară îndepărtată cu Salvatore, să-și găsească o slujbă la primăvară, când va veni la ei în țară.

Acasă

Italianii sunt neobișnuit de practici, considerând că totul trebuie să aibă o utilitate. Casele italiene sunt în general mici și minunat îngrijite, cu numărul de încăperi redus la minimum. Rareori există camere de oaspeți – „Se poate sta și la hotel, nu-i așa?” O mare parte din viața italianului se desfășoară în public, prin urmare căminul este tratat ca o cabină de vedetă, unde se schimbă și se relaxează între acte. Dar, când există, camera de oaspeți este cel mai bine mobilată și păstrează cele mai frumoase tablouri, fiind locul unde familia nu calcă de obicei, folosit așa de rar, încât iarna nici nu prea fac căldură.

Multe familii italiene au o a doua sau chiar o a treia casă, la mare sau la munte. De obicei de mici dimensiuni, apartamente cu una sau două

încăperi, cu paturi suprapuse, unde poate dormi întreaga familie, în vacanțe.

Pământul este considerat prea valoros ca să se cultive doar flori pe el (asta doar dacă nu ar putea fi vândute, cumva), drept urmare grădinile sunt aproape întotdeauna pentru zarzavaturi, italienii fiind neîntrecuți în obținerea unor mari cantități de fructe și legume minunate de pe loturi minuscule, sau chiar din balcoane.

Obsesii

Mai deștept decât alți italieni

Ideea de a fi mai deștept decât alți italieni, de care să râzi că sunt mai înceți și naivi (adică *fesso*), ocupă locul central în psihicul italianului, fiind în general considerată o virtute, atât timp cât este încununată de succes. Astfel, italienii sunt chiar dispuși să-l admire și poate să-l și invidieze pe șmecherul (*il furbo*) care are nerușinarea să se strecoare prin traficul blocat și să treacă pe roșu în trombă, luându-le fața la toți.

Șmecher care, dacă îl vede poliția rutieră și îl urmărește și îl trage pe dreapta, fără să clipească va jura că nevasta stă să nască și el trebuie să ajungă acasă cât mai repede ca să o ducă la maternitate. Pentru ca apoi să pornească din nou în trombă, și sub escorta poliției! Orice este permis când e vorba să-i păcălești pe alții, de la ocolitul regulilor și până la minciună. Italienii învață de mici că adevărul trebuie folosit cu măsură. Toți fac asta, și într-o competiție, care pe care!

Desigur, există și riscul să nu țină, dar cei mai mulți și-l asumă. Până la urmă, poate nu va fi nevoie să plătească amenda că a trecut pe roșu, mai ales dacă vărul, care lucrează tot la poliție, îi va aduce aminte colegului său de la brigada rutieră că sunt amândoi suporteri ai aceleiași echipe de fotbal și, din pură întâmplare, are un bilet în plus la marele meci de duminică.

Cel mai grav li se pare să fie puși în situații jenante și, atunci, italienii prezintă și acceptă o întreagă gamă de scuze care altora li s-ar părea absolut inutile sau incredibile, numai ca să se disculpe. Subterfugii comode, din categoria „nu știu unde am pus numărul tău de telefon” sau „nu am primit scrisoarea ta”, le ies pe gură mult mai ușor, decât să recunoască ce fraieri au fost să stabilească o întâlnire.

Ocolirea impozitelor

Italia este printre țările cu cele mai numeroase și cele mai ridicate taxe și impozite din Europa. Poate părea nedrept, dar, știind că italienii sunt

faimoși pentru neplata impozitelor, și guvernul trebuie să fie deosebit de precaut când își calculează pretențiile. Ceea ce a dus la unele neînțelegeri. Când Trieste a trecut de sub administrarea Imperiului Austro-Ungar în cea a Italiei, în 1918, cetățenii au plătit taxele după cum le fuseseră cerute. Inspectorii financiari le-au pretins anul următor să plătească dublu, plecând de la principiul că oamenii nu plătesc niciodată mai mult de jumătate din cât ar putea plăti.

În general vorbind, salariații nu pot evita plata impozitelor, acestea fiind deductibile la sursă. Liber-profesioniștii și independenții, pe de altă parte, fac tot ce le stă în putință să nu declare mai mult decât venituri minime, ceea ce le permite să profite de sistemul de asigurări sociale din Italia, croit ca să-i avantajeze pe cei cu câștiguri mărunte.

Menținerea echilibrului datoriei publice din Italia nu e lucru ușor, iar guvernul recurge adesea la amnistii financiare, ca să aducă venituri la buget; spre exemplu, o amnistie în construcții le-a permis tuturor celor care încălcaseră legile referitoare la acest domeniu să reintre în legalitate, după plata unei amenzi. Procedura are succes și adună bani, în schimb îi încurajează și pe alții să riște, prin urmare cercul vicios nu se întrerupe. Tot așa se explică și speculațiile din domeniul construcțiilor executate de multe ori în absența oricăror autorizații și planificări, ceea ce a dus la distrugerea unor splendide plaje din Italia.

Se estimează că aproape o treime din activitatea economică a Italiei se desfășoară neoficial, rămânând astfel în afara statisticilor oficiale și, implicit, a controlului instituțiilor financiare. *Economia sommersa* (economia ascunsă) este alcătuită din *nero* (munca la negru) la toate nivelurile (nu numai instalatorul, ci și chirurgul va lucra *in nero* ori de câte ori i se oferă prilejul) și din veniturile aduse de activitățile criminale (contrabandă cu droguri și țigări, prostituție, mită). Așa se explică și cum, în vreme ce țara se află mereu la marginea falimentului, italienii reușesc să-și păstreze aerul prosper.

Siguranța – factorul-cheie

Italianii sunt obsedați de siguranță. Absolut normal, fiindcă delictele se țin lanț. Nu cu mult timp în urmă, doar la Torino, se fura câte o mașină

pe oră, o tâlhărie la o oră și jumătate și o spargere la fiecare două ore. În zilele noastre, furtul din buzunare din orașe a atins niveluri de care vechii maeștri ai acestei arte ar fi mândri, iar banditismul și furturile din locuințe au devenit atât de obișnuite, încât nici nu mai stârnesc comentarii. Drept urmare, italienii investesc în sisteme de alarmă și în lacăte sofisticate, transformându-și casele și magazinele în mici fortărețe. Dar mereu se găsesc alte puncte slabe. Uși incredibil de solide sunt susținute de balamale fragile, iar alarmele auto, atât de sensibile, că se declanșează și la o ploaie ușoară, rămân nepornite.

Amore

Italienii tratează iubirea cu toată seriozitatea – 99% din muzica lor este de dragoste – se gândesc și discută despre dragoste la nesfârșit pentru că, în definitiv, ce ar fi viața fără *amore*?

Dezbaterea din jurul subiectului acoperă multe puncte esențiale: în ce fel influențează dragostea dieta? Face bine la sănătate? Există dragoste fără sex? Dar sex fără dragoste? Este posibilă iubirea universală? Și cum rămâne cu amorul liber? Un colocviu fără limite, care angajează întreaga națiune. Seriale întregi de televiziune sunt dedicate cuplurilor îndrăgostite, cuplurilor cărora le-a trecut dragostea, adolescenților îndrăgostiți, bătrânilor îndrăgostiți și așa mai departe. În vreme ce nimeni nu știe cu exactitate cât timp își petrec, în realitate, italienii făcând amor, toată lumea știe perfect cât timp își petrec vorbind și gândindu-se la el.

Iar în ceea ce privește bărbații, există mari așteptări. Sandro Perrini, fostul președinte atât de simpatizat, avea o căsnicie cât se poate de fericită și nimeni nu ar fi visat să se lege vreodată de moralitatea lui, în împrejurări private sau publice. Avea mai mult de șaptezeci de ani când, admirând ultimul model sport fabricat de Alfa Romeo, a fost auzit spunând: „Ce mașină frumoasă – nu pentru nevastă, desigur!” – ceea ce reprezintă o reacție tipică de italian și nimic mai mult.

Dacă romanii au fost sau nu amanți de forță, italienii profită din plin de gloria strămoșilor lor, și pe drept cuvânt, după cum consideră în continuare milioane de oameni. Dar se pare că strădania de a fi la înălțimea reputației provoacă multora probleme, cum ar fi ejacularea

precoce și chiar nereușita tentativei. În presă apar din când în când lungi articole despre numărul mare de italieni care suferă de impotență. Acum există mijloace de combatere, odată cu apariția unor medicamente-minune de mare performanță, precum viagra, ale cărei vânzări în Italia depășesc toate recordurile, sau cel puțin așa îi fac să creadă spamurile vărsate cu nemiluita în cutiile lor de e-mail.

Majoritatea insultelor verbale se leagă de comportamentul sexual. Bărbații le acuză pe femei de moravuri libere și ușoare, spunându-le *puttana* (curvă) și tot ce le mai vine la gură, în vreme ce ele, deși înjură rareori, când trec la atac, se leagă direct de virilitate, făcându-i poponari, șubrezi sau impotenți. Dar legenda Amantului Latin rezistă, iar italienii pot citi în presă, cu bucurie, că prezervativele italienești sunt cu un centimetru mai lungi decât prezervativele din toată lumea.

Înșelăciune

Amorul se leagă de o altă obsesie națională, *il tradimento*, înșelătoria. Înșelăciunea, sau mai degrabă teama de a fi înșelat, păstrează nestinsă pasiunea relațiilor, și oare ce ar mai fi amorul fără pasiune?

Tot soiul de reviste, ca versiunea italiană a *Cosmopolitan*, dezvăluie cu regularitate că un mare număr de soți italieni își înșală soțiile, și viceversa. Dar înșelăciunea rămâne în continuare un joc periculos în Italia: tați, frați, unchi și veri furioși nu stau o clipă pe gânduri și devin violenți pentru a apăra onoarea familiei. Italienii sunt faimoși pentru *la vendetta*, și nu puține *faida* (dihonie sângeroasă) odată începute pot continua generații întregi, sau până în momentul în care nimeni nu mai ține minte de la ce au pornit.

Destindere și distracții

Italienii trăiesc cu intensitate și nu se simt câtuși de puțin vinovați că duc o viață de tihnă și de plăceri douăzeci și patru de ore pe zi, șapte zile pe săptămână, cincizeci și două de săptămâni pe an. Pentru asta e făcută viața: italienii nu trăiesc ca să muncească, ci muncesc ca să trăiască.

Shopping

Italienii se dau în vânt după cumpărături. În orașele lor se găsesc nenumărați meseriași pricepuți și croitori minunați, magazine în care îți poți împlini orice gust sau capriciu. Calitatea și extravaganta articolelor expuse pe strada mare sunt amețitoare. La fel și prețurile. Dar, deși numai cei bogați și faimoși intră la Prada, Gucci, Armani, Versace, Dolce & Gabbana și Valentino ca să cumpere, italienii nu se lasă bătuti, fiind siguri că, până la urmă, prețul obiectelor de lux devine accesibil, mai ales în perioadele de reduceri, când sunt scoase și în fața magazinelor.

Cumpărăturile sunt considerate o distracție, mai ales în piețele care oferă adevărate chilipiruri, deși nu trebuie cercetată prea adânc proveniența lor. Dacă îți vine bine, nu te mai întreba dacă splendida rochie neagră de gală Moschino, de doar nouăzeci de euro, este sau nu cea văzută cu o seară în urmă, pe Via Veneto, cu nouă sute nouăzeci de euro. Un risc asumat, o ocazie autentică și o copie la fel de autentică...

Italienii nu suferă de falsă mândrie când e vorba de negocieri. Și la piață, și în magazin este normal ca un client să se tocmească. Italienii sunt dispuși să vândă orice, de la bunici până la vecini, dar totul la prețul corect. În Napoli, spre exemplu, copiii străzii pot demonta rapid o plăcuță de înmatriculare la un stop, ca să ți-o ofere spre vânzare la următorul, zâmbind candid și, desigur, la prețul corect.

Sport

Fotbalul este cel mai important sport din Italia. Meciurile se joacă duminica după-amiază, când la tot pasul, italienii ieșiți cu familia la

plimbare își țin aparatul de radio la ureche. Iar dacă joacă echipa națională la Cupa Mondială, întreaga națiune se oprește în loc și uită de toate neînțelegerile regionale – în fața televizorului.

Doar un singur alt sport este luat în serios la nivel național, ciclismul, iar evoluția rutierilor italieni în *Giro d'Italia* și *Tour de France* este urmărită în continuare cu extaz, în ciuda scandalurilor de dopaj. Italienii nu sunt obișnuiți să facă sport în copilărie, în afara orelor de educație fizică, și puține școli sunt bine utilizate, și puțină lume practică sportul consecvent (tineri impecabil echipați aleargă prin parcuri, duminica dimineața, dar sunt depășiți cu ușurință de cei care se plimbă în voie). Cu toate acestea, Italiei nu-i lipsesc niciodată campionii mondiali și olimpici în cele mai diverse discipline, de la înot și scrimă până la canotaj și tir, când concurenții și toată țara savurează din plin victoria și nu ratează nici un prilej să fie moțul grămezii.

Umor

Italienii sunt înzestrați cu simțul umorului și se amuză atât pe seama lor, cât și pe seama altora. Dar cum nutresc și un mare respect față de rolul pe care îl joacă, preferă să nu strice efectul prin frivolitate. Extrem de conștienți de demnitatea publică, dacă sunt distribuiți într-un rol instituțional, îl vor interpreta pedant și solemn. O atitudine care explică de ce profesorul de drept nu-și presară cursurile cu vorbe de duh. Ceea ce înseamnă că, de regulă, lucrările și conferințele academice ale italienilor se numără printre cele mai plicticoase din lume. E drept, s-ar mai putea să scape, când și când, o notă de ironie discretă printre comentarii, dar e nevoie de o ureche cu adevărat fină.

Pentru că delictul de *vilipendio* – care îi expune pe cei care insultă în scris politicieni sau oficialități publice pericolului de a fi cercetați penal – nu se referă și la desene, ziarele italiene au transformat caricatura politică într-o adevărată artă. Caricaturiștii satirizează personalitățile și întâmplările politice cu zdrobitoare ironie.

Italienii se amuză să se vadă prin ochii altuia. Caricaturistul italian Altan le oferă de ani și ani comentarii pline de miez la adresa caracterului lor, pe care le transmite, prin presă, din confortabilul său punct de observație din Brazilia. Iată două exemple:

Doi muncitori constructori cu coifuri din ziar pe cap stau la masă, așezați pe o grămadă de cărămizi. Unul citește dintr-o gazetă veche: „Zice aici că italienii sunt cu toții niște individualiști.” „Și ce-mi pasă?” răspunde celălalt. „E treaba lor.”

O conversație între două tinere, despre ciudățeniile iubiților lor: „Trebuie să recunoaștem că bărbații italieni sunt extraordinari.” „Fără discuție”, îi răspunde cealaltă, „cât mi-aș dori să fie normali.”

Obsesia italienilor de a sta cu ochii pe vecini se reflectă în umorul lor, în care întâlnești puține glume despre alte naționalități, dar foarte multe despre ceilalți italieni. Spre exemplu, genovezii sunt considerați mai zgârciți decât scoțienii:

După ce a hotărât să atârne un tablou în living, un genovez îi spune fiului său: „Du-te și roagă-i pe vecini să ne împrumute și nouă ciocanul.”

Băiatul se întoarce cu mâinile goale: „Le pare rău, dar nu reușesc să-l găsească.” „Ce oameni de nimic”, zice tatăl. „Du-te și adu-l pe al nostru.”

Cultură

Italianii au un respect enorm pentru cultură. Cunosc bine valoarea patrimoniului lor național, una din principalele surse ale bogăției naționale.

Banii sunt, întotdeauna au fost, o forță motoare a artei italiene, dar nu singura. Religia, simțul estetic, darul de a înțelege spiritul locului au jucat și ele rolul lor însemnat. Poate cel mai important factor a fost mândria înnăscută a italianului de a crea ceva frumos – *fatta a regola d'arte*. Lucrurile nu trebuie neapărat să funcționeze perfect, nu trebuie neapărat să dureze, dar neapărat trebuie să arate bine. Și, dacă sunt frumoase, italienii vor face efortul să le facă să funcționeze bine și să dureze.

Aceasta este legătura dintre rochia lui Valentino, mașina lui Pininfarina, gondola din sticlă suflată într-un mic atelier de pe o insulă din laguna venețiană, Madona cu Pruncul de la margine de drum și farfuria de paste aburinde.

Prizonierii de război italieni din al Doilea Război Mondial, de pe insula Orkney, au primit un hangar metalic Nissen, pe care să-l folosească drept capelă. Au decorat cu atenție interiorul, pictând pereții în stil *trompe l'oeil* baroc, transformând ansamblul într-o operă de artă. Chiar și acum, după zeci de ani, foștii prizonieri se întorc cu regularitate, ca să se asigure că în capela lor totul a rămas la fel de frumos.

Melodramă

Italia este și a fost mereu melodramatică, iar asta ne ajută să înțelegem popularitatea de care s-au bucurat operele din secolul al XIX-lea și telenovelele de astăzi. Instalatorii pot fi auziți interpretând arii celebre în timp ce muncesc, iar femeile de serviciu pun ban pe ban ca să-și cumpere bilet, să se îmbrace la patru ace și să meargă la Scala. Karaoke s-a bucurat de un succes incredibil în Italia, oferindu-le italienilor obișnuiți minunatul prilej să-și satisfacă narcisismul „într-un spectacol”. Ce poate fi mai amuzant decât să-ți arăți talentul în fața unui public format din prieteni și familie?

Televiziune

Chiar dacă nu ei au inventat televiziunea tabloidizată, fără îndoială au ridicat-o pe culmile artei. Până și pe cele trei canale naționale se poartă o lipsă de rafinament care ar fi deranjat oriunde altundeva. Telespectatorii sunt adesea onorați cu ecrane complet goale, emisiunile încep mereu cu câteva minute de întârziere față de program, iar crainicii citesc frecvent știri care nu au nici o legătură cu ce se întâmplă pe ecran.

Italienii se uită în special la filme, desene animate și telenovele de import, cu sonorul dublat. O oroare! În scena de dragoste din *Un peștișor pe nume Wanda*, până și replicile lui John Cleese în rusă, care ar fi trebuit să o tulbure pe Jamie Lee Curtis, au fost redactate în italiană.

Pe de altă parte, succesul uimitor în Italia al unor telenovele americane de proastă calitate se datorează în mare parte pasiunii adevărate puse în versiunile în italiană, în care dublajul chiar estompează defectele dialogurilor originale, iar varianta italiană a serialului *Dragoste și putere* i-a transformat pe necunoscuții actori americani în vedete de prim rang în Italia, mai populare decât membrii guvernului.

Majoritatea producțiilor interne sunt show-uri de varietate destinate așa-numitului consum „de familie” și, cum copiii italieni sunt încă activi seara la zece și jumătate, programele durează până târziu în noapte, oferind aceleași componente de bază, concursuri, jocuri și întreceri presărate cu numere muzicale, dans și reclamă. Cel dintâi Big Brother italian (*Grande Fratello*) s-a bucurat de un enorm succes, pentru ca apoi entuziasmul să scadă, odată ce și programul își pierde din noutate. O mare trecere au și diversele talk-show-uri în care oameni obișnuiți își expun problemele personale, care apoi sunt dezbătute amănunțit. Cel mai adesea este vorba de obsesii naționale, iubire și înșelăciune, mâncare și fotbal, sănătate și siguranță; și, cu cât se aprinde mai tare discuția, cu atât crește ratingul.

Alte soluții de vizionare în familie rămân producțiile Walt Disney dublate și documentarele cu animale sălbatice. Cu toate că sunt mari fani ai ideii europene, când vine vorba de muzică, italienii preferă oferta proprie. Nu numai că nu își trimit reprezentanți la Concursul Eurovision, dar majoritatea nici nu au auzit că există. Preferă propriul lor concurs de muzică italiană, care se organizează la San Remo, pe Riviera, în fiecare

an, în februarie. Durează o săptămână întreagă și audiența atinge cote uriașe.

Alte programe se inspiră din *Candid Camera* și dau telespectatorilor ocazia să urmărească „actori” fără voie aduși în pragul lacrimilor și al furiei, fără să știe că sunt urmăriți de milioane și milioane de compatrioți. În *Complotto di Famiglia*, spre exemplu, Maria merge împreună cu soțul, pentru prima oară, la un important dineu de afaceri. Pe măsură ce evenimentul se desfășoară, se vede tot mai limpede că fermecătoarea gazdă îmbrăcată într-un costum roz, mulat, îi acordă prea multă atenție soțului Mariei, pe care chiar o va ruga, la un moment dat, „să i-l împrumute puțin”. Iar domnul dă semne că ar consimți. Urmează o scenă dominată de frământări și emoții, dar programul se încheie înainte ca publicul să poată vedea dacă Maria reușește să-și salveze căsnicia.

Programele difuzate târziu în noapte se adresează exclusiv adulților, filmele de „înantă calitate” întrecându-se cu show-uri vulgare, în care „gospodine” fac striptease sperând la tot soiul de premii. Printre cele mai de succes programe se numără emisiunile-concurs *Affari tuoi*, versiunea italiană pentru *Deal or No Deal*, și *Striscia la notizia*, care rezervă în fiecare seară câte o jumătate de oră cercetării unor reclamații telefonice, pentru ca apoi să comenteze tot soiul de colaje cu știri și evenimente recente perfid editate, estetica și dinamica emisiunii fiind susținute de două tinere, a căror costumație minimală abia rezistă pe ele în timpul reprizelor de dans. Show-ul combină astfel starea de excitație cu porția cotidiană din ceea ce italienilor le face cea mai mare plăcere în viață – dezvăluirile la adresa politicienilor și ocazia să se amuze pe seama greșelilor făcute de alții.

Presă

Ziarele italiene sunt scumpe și au un public limitat numeric. Deși se spune că tirajul mediu zilnic de sub șase milioane și jumătate de exemplare ar fi și el în scădere, numărul real de cititori este greu de stabilit, deoarece mulți italieni citesc presa pusă la dispoziție în spații publice, în biblioteci, în piețe sau la cafenele, în vreme ce alții cumpără mai mult de un ziar pe zi.

Cele mai multe cotidiene italiene sunt publicații locale serioase, cu porniri naționale. Altele sunt strâns legate de partide politice, spre exemplu *Il Giornale* de Forza Italia a lui Silvio Berlusconi și *L'Unità* de Partidul Democrat al stângii. Ziarul cu cel mai mare tiraj rămâne *Corriere dello Sport*, care publică exclusiv știri sportive, reflectând poate interesul maxim al publicului italian.

Pentru bârfe, italienii cumpără săptămânalele glossy *Oggi*, *Chi*, *Gente* și *Novella 2000*, unde pot citi tot ce-și doresc despre lumea de la Hollywood și despre familiile regale din Marea Britanie sau Monaco. Cu toate că Italia a fost țara de baștină pentru paparazzi, apar prea puține povești picante despre viețile amoroase și scandalurile politicianilor și vedetelor italiene, din cauza unui vechi acord tacit între putere și presă.

Literatură

Italia se bucură de o bogată moștenire literară. Printre scriitorii faimoși din trecut se numără Dante Alighieri, Boccaccio și Ariosto, iar printre cei recent și contemporani Primo Levi, Italo Calvino, Alberto Moravia, Umberto Eco și Dario Fo. Opera lor este considerată „marea literatură”, fiind destinată, ca atare, studiului și elogiilor în ocazii festive.

În ceea ce privește lecturile preferate de italieni, în tren sau în pat, ei se orientează mai degrabă spre bestselleruri internaționale de forță, scrise, spre exemplu, de Wilbur Smith, Danielle Steel și Dan Brown.

Unele genuri literare beneficiază de coduri de culoare: galben – thriller și povestiri cu detectivi, negru – *cronaca nera* și pagini cu crime din ziare și reviste, roz – literatură siropoasă. Italienii nu se dau în vânt după lectură. De vină este, parțial, sistemul de educație, dar în primul rând televizorul atotprezent: nu poți citi o carte și privi la televizor în același timp și, în multe case, aparatul rămâne deschis toată ziua și aproape toată noaptea.

Genul literar comic rămâne poate cel mai de succes într-o țară care a dat lumii un personaj atât de îndrăgit de copii, Pinocchio. Italienii adoră volumele de benzi desenate. Se arată foarte fericiți să urmărească aventurile moderat-pornografice ale eroilor lor imaginari – cowboy-ul Tex

Willer, victima modei sexy Valentina, investigatorul extravagant de coșmaruri și craiul înrăit Dylan Dog.

Obiceiuri și tradiții

Crăciunul se sărbătorește, potrivit tradiției, acasă, în familie, iar Paștele cu prietenii: *Natale con i tuoi, Pasqua con chi vuoi* („De Crăciun cu ai tăi, de Paști cu cine vrei”). Dar luna, a doua zi de Paști (zi numită *Pasquetta*, micul Paști), se desfășoară marele picnic de familie. Nu contează că mai mereu plouă exact atunci (vreme schimbătoare!), petrecerea nu se contramandează aproape niciodată.

Fiecare oraș și sat italian își sărbătorește sfântul patron. Milano îl serbează pe Sfântul Ambrozio, Torino pe Sfântul Ioan, Napoli pe Sfântul Gennaro, iar Roma pe Sfântul Petru.

În cele mai multe locuri se sărbătorește *sagra* sau săptămâna de festival dedicată unui compozitor, sau unui fel de mâncare, sau unui eveniment sportiv, sau unui premiu care poartă numele unui poet ori politician născut acolo. Evenimentul poate lua proporții grandioase, spre exemplu marea *palio* (cursă de cai) de la Siena, dar de cele mai multe nu depășește granițele locale, iar oamenii profită de ziua liberă ca să facă ceea ce le place lor cel mai mult: să mănânce mâncare bună și să bea vin bun și să se afle în bună companie și în tihnă.

Concediul anual se ia de obicei în august, când uzinele din marile orașe ale Nordului se închid și canicula face de nesuportat viața citadină, iar majoritatea familiilor se îndreaptă spre munte sau spre mare, ca să se răcorească. În urma lor, viața devine tot mai dificilă, deoarece totul se închide, în vreme ce populația plecată în vacanță se străduiește din răspuțeri să reconstituie pe plajă aglomerația și agitația din oraș.

Alte sărbători importante din Italia sunt 8 martie, când femeile își oferă reciproc mimoze galbene și celebrează bucuria lor de a fi femei, 1 mai, când jumătate din țară este ocupată cu prima comuniune în stil Don Camillo, în vreme ce cealaltă participă la defilări muncitorești în stil Peppone, și 1 noiembrie (Ziua Tuturor Sfinților), când italienii participă cu toată seriozitatea la comemorarea morților, care se odihnesc în morminte cu mai multe niveluri dispuse unul peste celălalt, exact ca sertarele.

Înainte de Lăsata secului de Paști, începând din Miercurea Cenușii, se dezlănțuie Carnavalul (din latină, *carnem levare* – „îndepărtarea cărnii”), cu parade de măști și petreceri, culminând cu festivitățile din „marțea grasă” (*Martedì ' Grasso*), cele mai mari fiind cele de la Veneția și Viareggio. Carnavalul italian își are originile în Saturnalii și Lupercalii, sărbători romane păgâne. Pentru unii, Carnavalul este momentul când ei și copiii lor se deghizează, în Arlechin ori Pulcinella, și ies cu toții la paradă și la bălci; pentru alții, doar o scuză cât se poate de potrivită să se dea în spectacol. Dar tradițiile Italiei nu sunt un capitol închis: în ultimii ani Halloween-ul se bucură de un succes enorm – vitrinele magazinelor se umplu de dovleci scobiți și cartiere întregi sunt năpădite de minivrajitoare și minivrajitori.

Privilegii

Mulți italienii au *privilegi* speciale sau fac parte din grupuri sau zone privilegiate, unde plătesc taxe mai mici sau deloc. Regiuni semiautonome ca Valea Aosta sunt relativ fericite să rămână italiene, atât timp cât continuă să primească subvenții generoase de la guvernul central, plătind, spre exemplu, doar un sfert din prețul benzinei din restul Italiei.

Parlamentarii italieni, inclusiv cei europeni, se numără printre cei mai bine plătiți din Europa și, de asemenea, se bucură de un tratament preferențial oriunde se duc. Aceleași privilegii li se acordă tuturor celor care au funcții și putere, de la membrii în consiliile locale până la șeful poliției din zonă. *Le autorità*³ (demnitarii locali), spre exemplu, știu bine că pot beneficia de bilete gratuite, și pe cele mai bune locuri, la evenimentele la care oricine și-ar dori să asiste – meciuri de fotbal sau concerte importante.

Biserica Catolică

Italianilor le place să creadă că Italia ar fi o țară catolică, deși au o atitudine intens ireverențioasă față de preoți și sunt înclinați să ignore dictatele papale, cum ar fi cele legate de mijloacele de planificare familială (în pofida liniei trasate de Vatican, Italia are cea mai scăzută rată

a natalității din Europa, cu o medie de 1,3 copii de familie). Italienii reușesc să fie extrem de echivoci când e vorba de religie.

Rolul exact jucat de Biserica Catolică în Italia zilelor noastre este greu de cântărit. Judecat superficial, forța ei este în declin, dar, în termenii puterii reale, e posibil să dispună chiar de mai multă influență ca în trecut. Prezența ei se face simțită în fiecare parohie, în fiecare comunitate, iar regretatul papă Ioan Paul al II-lea a avut o enormă audiență în rândul tinerilor italieni, așa cum s-a văzut și cu prilejul unui eveniment organizat în miezul perioadei de sărbătoriri „anul mileniului”, când un milion de tineri s-au adunat doar pentru euharistie și apoi au cântat împreună. În ciuda arșiței și a așteptării îndelungate, toată lumea a căzut de acord că a fost un prilej cu adevărat memorabil, cu mult mai atrăgător decât multe concerte de muzică rock. Germanul care i-a urmat, fostul cardinal Ratzinger, în pofida naționalității, este tratat cu mare respect – în definitiv, după cum a comentat un jurnalist italian, toți italienii sunt creștini în inima lor, indiferent dacă se duc sau nu la biserică. Dar considerația față de Preasfințitul nu a împiedicat ca artificiile cele mai mari puse în vânzare în Italia de Anul Nou 2005 să fie supranumite *ratzinger* (*razzi* se spune în italiană la rachete).

Religia este preferată sub forma ei vizuală și tangibilă, prin urmare la tot pasul există imagini cu Madona, papa, sfinții locali și vedete din fotbal – în locuri publice, case particulare și chiar și pe computere personale.

Papa (*il Papa*) este singurul șef de stat încoronat al Italiei și, datorită poziției sale, vizitele pe care le face în orașele italiene sunt primite cu mult mai mult interes și emoție decât cele ale președintelui sau ale premierului. Este singurul lider din Italia capabil să umple un stadion cu fani și unicul vizitator pentru care *le autorità*³ fac eforturi să-l impresioneze, zugrăvind în alb zidurile stadionului chiar în dimineața evenimentului, pentru ca nici un graffiti să nu ofenseze sfântul personaj.

Superstiții

Italienii se tem de obiectele, evenimentele, de comportamentul și (mai ales) de oamenii care, cred ei, le aduc, sau ar putea să le aducă nenoroc. Mulți obișnuiesc să se protejeze și chiar să-și protejeze mașinile și casele

cu o mulțime de rugăciuni și amulete, cheltuind sume uriașe pe tot soiul de astrologi, vrăjitoare și șarlatani, ca și cum ar plăti un fel de poliță de asigurare contra „deochiului”...

Dar nici superstițiile nu sunt lăsate să se irosească fără folos. Un italian a visat că, împreună cu papa Ioan al XXIII-lea, asculta un vechi disc de 33 rotații pe minut. Când s-a trezit, i-a povestit visul unei vecine. Prima ei reacție a fost: „23 și 33. Am să joc mâine numerele la loto (loteria națională).” Numărul 17 este considerat de rău augur în Italia: cea mai plauzibilă explicație este că, scris sub forma de cifră romană, XVII, reprezintă o anagramă a cuvântului *vixi*, adică „am trăit”, în latină, cu sensul că nu mai sunt în viață.

Mulți oameni urmăresc atent fazele lunii și efectele lor asupra minții și trupului, dar și asupra semănatului, a recoltatului și conservării hranei și băuturii. Astfel, vinul trebuie îmbuteliat într-o anumite fază a lunii, dar, din fericire, poate fi băut oricând.

Indiferent că frecventează sau nu biserica, italienii se lasă fascinați de misterul nerezolvat al miracolelor. Atunci când o statuie a Madonei obișnuită, produsă în masă, a început să plângă cu lacrimi de sânge într-o grădină din spatele casei de la Civitavecchia, în primăvara lui 1995, întreaga națiune s-a implicat în dezbateri („De ce a confirmat episcopul miracolul înaintea Vaticanului?” „De ce sângele era masculin?” și așa mai departe), iar *le autorità* și comercianții s-au pregătit să întâmpine armate de pelerini. Până la urmă, bunul-simț a învins și doar o mână de localnici s-au prezentat la fața locului.

Însă Italia rămâne țara cu cele mai impresionante relicvarii ale lumii creștine, țara lui Padre Pio, țara în care sângele uscat al lui San Gennaro din Napoli s-a prefăcut în lichid de trei ori pe an, începând cu august 1389. Dincolo de faptul că există suficiente fragmente din Sfânta Cruce cât să se înalțe o bazilică, sau că Sfânta Eulalia (mama adoptivă a lui Iisus Hristos) trebuie să fi avut treisprezece sâni, moaștele și miracolele contribuie la menținerea credincioșilor în turmă. Și, mai mult de atât, fac bine și la afaceri.

Mâncare și băutură

Italienii sunt un popor cu mare aplecare culinară. În bună parte, viața în Italia gravitează în jurul mâncării: cultivare, cumpărare, pregătire și, mai presus de orice, consumare, pe cât posibil în companie. Chiar și „companie” derivă din două cuvinte italienești, *con* (cu) și *pane* (pâine), trimițând la împărțirea pâinii, într-o atmosferă prietenoasă.

Dar o masă în companie înseamnă cu mult mai mult decât simpla împărțire a pâinii, căci entuziasmul italienilor nu cunoaște margini când vine vorba de pregătiri. Mai întâi *antipasti* (antreuri), cel puțin cinci, de obicei, apoi felul întâi (*primo*), cu o varietate de paste sau preparate cu orez; urmează felul principal (*secondo*), din carne sau pește cu garnitură de legume (*contorno*); pe urmă brânzeturi și, în final, desertul (*dolce*) și cafeaua (*espresso*). Masa poate să dureze între două până la cinci ore. Dacă se petrece la prânz, mai rămân câteva ceasuri pentru recuperare înaintea cinei.

Mâncare

Italienii apreciază de când se știu calitatea și nu renunță la cele mai fine obiceiuri culinare. Italia rămâne în continuare o țară agrară, iar micii ei fermieri (*i contadini*), care exercită o influență enormă în cadrul comunității, sunt înzestrați cu înalt spirit practic. Acordă prea puțină atenție directivelor UE și practică o agricultură tradițională, de veacuri, cu rezultate excepționale.

Mulți locuitori ai orașelor au rude la țară, care îi aprovizionează cu toate specialitățile și soiurile din gospodărie, astfel încât salata și vinul puse pe masă în onoarea oaspeților sunt absolut speciale, cu fiecare bucată și strop de neuitat.

Italienii știu să aprecieze delicatesele de sezon. Întreaga familie participă la prepararea pastei de tomate (*passata di pomodoro*) la sfârșitul verii, merge la cules de ciuperci în septembrie, la cules de struguri în octombrie, iar în martie adună acele frunze extrem de fragede de păpădie, care dau savoare salatelor.

Secretul bucătăriei italiene constă nu atât în prospețimea și calitatea deosebită a ingredientelor, ci în excelența bucătarului. Se pricep de mici la gătit, iar o simplă privire aruncată într-o carte de bucate italiene arată că rețetele pornesc de la premisa că au cunoștințele necesare. Rețetele italiene nu se apropie de exactitatea celor britanice sau americane și nu precizează: „adaugă cu grijă 150 de grame de nu știu ce” sau „toarnă încet 40 de mililitri de nu știu cum”; se mulțumesc doar să spună: „pune puțin nu știu ce” sau „adaugă câteva picături de nu știu cum”.

În ciuda admirației lor pentru multe lucruri venite dinspre America, italienii s-au arătat remarcabil de rezistenți la unele obiceiuri alimentare de acolo. Coca-Cola și hamburgerii au fost acceptați, dar nu și untul de arahide și nici fasolea prăjită; întâlnești reclame de cereale pentru micul dejun, dar produsul nu se bucură de prea mult succes. Italia rămâne singura țară din lume în care strategiile de marketing McDonald's s-au împiedicat de reușitele Mișcării Slow Food.

Băutură

Italianii sunt cei mai mari consumatori de whisky din lume, mai ales de scotch – un bar obișnuit din Italia oferă o gamă de sortimente mai bogată decât majoritatea puburilor din Scoția – iar tinerii apreciază tot mai mult berea, în special cea tare și de import. Dar vinul este cel care curge cu adevărat prin venele națiunii.

Vinurile italiene acoperă întreaga gamă, de la cele de masă, negru-purpuri, care fac spumă în pahar, până la cele albe, seci și spumoase. În general se beau în zona de producție, neînvechite și, cum cele mai fine vinuri italiene sunt necunoscute în afara granițelor, rămân și la prețuri rezonabile. Vinurile de țară variază între regal și robust, păstrându-și fiecare caracterul distinct. După cum observa un producător de mezeluri dintr-un sat, savurând un pahar de *vino nero* din regiunea sa: „Vinul este ca omul, poate să-ți placă și dacă are defecte.”

De obicei, italienii beau doar la masă, dar asta nu înseamnă că fac economie. Masa începe cu un *aperitivo*, fiecare fel este însoțit de vinul său, iar pentru desert se păstrează un vin spumos.

Din nefericire, stomacul omenesc nu a fost proiectat pentru o asemenea abundență și, prin urmare, italienii au gândit, cu ingeniozitate, o varietate de moduri de a-și ajuta sistemul digestiv să facă față. Beau apă minerală tot timpul mesei, iar după se orientează spre o pudrerie de preparate medicinale cu gust prost, denumite *digestivi*, sau poate spre un pahar de *grappa*, o adevărată apă de foc, în speranța că le va da un imbold măruntaielor lor istovite.

În ciuda măsurilor de precauție, truda la care este supus sistemul digestiv al italienilor îl împinge frecvent la grevă, constipația fiind o afecțiune foarte răspândită. Remediile folosite de alte națiuni, care i-ar putea ajuta să-și rezolve problemele, li se par suspecte, italienii refuzând să consume pâine integrală, așa cum fac germanii, sau cereale cu multă fibre, ca americanii, și nici nu le trece prin cap să-și schimbe obiceiurile alimentare, adică să mănânce ceva mai puțin, spre exemplu.

Sănătate

Cea mai răspândită afecțiune italiană este ipohondria. Italienii sunt în general un popor destul de sănătos, frământat permanent de grija că ar trebui să fie și mai sănătos. Și asta, în parte, din cauză că își închipuie că toți ceilalți se simt mult mai bine, dar și a așteptărilor lor stupide în privința propriei stări de sănătate. Nu cumva durerea de burtă indică un început de ulcer? se întrebă ei (uitând cât au mâncat cu o seară în urmă). Nu cumva durerea de cap indică existența unei tumori pe creier? (uitând cât au băut cu o seară în urmă).

Italienii sunt mereu dispuși să povestească îndelung tuturor, plini de vervă, despre temerile lor, de la hemoroizi până la politică. Și când nu mai au cui, se agață de orice străin, operațiune cunoscută sub denumirea de *attaccare bottone*, adică te țin de nasture și nu mai scapi.

Sunt fericiți să cheltuiască sume enorme de bani, ca să-și potolească obsesiile. Dacă medicul lor de familie le spune că se bucură de o sănătate înfloritoare, se duc la un specialist particular. Dacă nici el nu descoperă nimic în neregulă, se programează la altul și așa mai departe, până descoperă un medic dispus să le scrie o rețetă. Pornesc apoi cu rețeta la farmacistul lor și o dezbat cu acesta pe toate fețele, înainte să cumpere medicamentul (împreună cu încă unul sau două recomandate de farmacist; în definitiv, nu se știe niciodată...). În dulapul din baia italianului tipic vei găsi, prin urmare, mai multe medicamente decât într-un dispensar, majoritatea expirate.

Probleme adevărate apar doar când italienii sunt cu adevărat bolnavi. Răbdarea și timpul prețios ale medicului de familie au fost de mult consumate, jumătate din specialiștii din oraș fiind și ei de mult bifăți. Deci mai rămân doar secțiile de urgență. Dar oare o unghie de la picior crescută strâmb poate fi un motiv suficient de serios? Și dacă, în zelul lui, chirurgul va tăia cu totul altă unghie?

Rubricile de știri din Italia sunt pline de povești de groază din spitale, cum este aceea cu călugărul franciscan care s-a internat pentru o operație de hernie și a ieșit doar cu jumătate de trahee. Sau cu fotbalistul operat la genunchiul sănătos. Cu toate că există prea puține dovezi că spitalele din

Italia sunt mai bune sau mai proaste decât spitalele din alte țări europene, italienii preferă mereu să se trateze în Elveția sau în Franța.

Stomatologie

Mai toți italienii arată înfloritor, zdraveni și sănătoși, până când deschid gura. Tratatamentul dentar din Italia este foarte costisitor și, din nefericire pentru ei, dar din fericire pentru dentiști, italienii așteaptă întotdeauna până când au probleme serioase. Dinții lor sunt ca monumentele din Antichitate: rămân neatinși până când nu mai pot fi restaurați, în loc să se investească permanent în întreținerea lor. De ce să-ți bați capul cu o rezolvare simplă, când poți aștepta până când trebuie să treci la o acțiune de anvergură?

Politică

Guvernare

Secolele de cârmuire sub dominația puterilor străine le-au lăsat italienilor o idee stranie despre guvernare, aceasta nefiind considerată un organism public binevoitor, menit să îi protejeze și să le apere interesele în țară și în afara granițelor, ci mai degrabă o organizație străină, ostilă, de care nimeni nu se simte legat și nu are sentimentul că i-ar aparține, care urmărește avid doar să încaseze impozite, ce se vor scurge direct în buzunarele grangurilor de la conducere. Din fericire, ea poate fi învinuită de toate problemele națiunii. O veche caricatură politică definește esența atitudinii italienilor. Un bărbat stă în pragul ușii și se uită la ploaia de afară. Textul sună astfel: „Plouă. Guvernanții sunt o bandă de escroci.”

Italia a trecut prin vreo șaiszeci de guverne după al Doilea Război Mondial, dar, până în 1994, politica ei a fost dominată, în esență, de un singur partid, al creștin-democraților, menținut la putere de o coaliție. *Cambio di governo* a ajuns să însemne mai degrabă remaniere, și mai puțin „schimbare de guvern”, în sens propriu. Astfel, cum întotdeauna se știa bine cine avea să câștige orice alegeri, majoritatea italienilor s-au obișnuit să fie de partea învingătorilor. Dar acum nimeni nu mai e sigur de tabăra învingătoare, de unde și nesiguranța care domină politica italiană.

Politicieni

Politicienii italieni se poartă în bună măsură la fel ca strămoșii lor. Lupta pentru putere, corupția politică și clientelismul care au copleșit Imperiul Roman târziu sunt la ele acasă și în Italia de astăzi.

Italia este o țară care s-ar zice că supraviețuiește în ciuda eforturilor politicianilor de a o distruge. Italienii iubesc jocul politic, dar scopul jocului este de multe ori greu de ghicit, din punctul de vedere al unui străin. Una din regulile politicii italiene este că nimic din ce se spune nu înseamnă cu exactitate ce ar părea la prima vedere, iar decodificarea

discursurilor politicianilor de frunte ai națiunii reprezintă o formă de artă în sine.

Politica este atotprezentă în viața italienilor, iar tensiunea se poate isca unde te-ai aștepta mai puțin, în birou sau în sala de ședințe. Întrunirea cu cea mai mare încărcătură emoțională dintre toate este cea care se desfășoară, anual, în fiecare bloc de locuințe, *riunione di condiminio*. Administratorii și proprietarii dezbat aprins, ore întregi și fără nici un fel de reținere, spre exemplu, dacă fațada trebuie refăcută. Dacă reușești să treci cu succes printr-o asemenea întâlnire, ba chiar te simți amuzat, atunci probabil ai șansa să urci și să devii o stea în lumea politică italiană...

Dobândirea puterii și a rangului de conducător are statutul unor scopuri vitale; un proverb sicilian sună astfel: *Comandare e³ meglio di fottere*. Cu toate astea, în mod pervers, în politica italiană se consideră adesea mai important să distrugi ceea ce încearcă să construiască rivalii, decât să încerci să construiești tu însuși ceva.

Din nefericire (sau poate din fericire), poporul italian, la fel ca pe vremuri gloata romană, este fericit și rămâne pașnic atât timp cât nu duce lipsă de „pâine și circ”, iar politicienii și liderii știu asta prea bine. Nu întâmplător Italia are cel mai tare campionat de fotbal din lume. Meciurile în care joacă cei mai scumpi jucători au înlocuit luptele și paradele de gladiatori de la Colosseum. Dar italienilor nu li se pare nimic ciudat și merg mai departe cu iluzia că așa se petrec lucrurile în toată lumea, inspirându-se din vechea zicală *Tutto il mondo e³ paese*.

Stânga sau dreapta

Etichetele puse pe partidele politice ale Italiei produc adesea confuzie. Liberalii niciodată cine știe ce liberali, socialiștii nu foarte socialiști, comuniștii în nici un caz comuniști, iar creștin-democrații nici prea creștini, nici prea democrați.

Italienii, mai cu seamă cei de stânga, se neliniștesc teribil de ceea ce ar trebui să însemne aripa stângă și aripa dreaptă. Se fac dezbateri dacă body building-ul este de dreapta, sau dacă folosirea personalului angajat în casă este de stânga, temeri neștirbite de propria lor stupiditate. Și, până

la capăt, în ciuda individualismului pregnant, italienii se lasă mânați de instinctul de turmă. În definitiv și la urma urmei, după cum explica Indro Montanelli, rămân doar niște *pecore indisciplinate* (oi nedisciplinate).

Birocrație

Toți italienii cred că procedurile birocratice nesfârșite au cea mai mare însemnătate, dar pentru *gli altri*, desigur, nu și în ceea ce-i privește pe ei. În lipsa acestor precauții, alți italieni, la rândul lor, ar fi în stare să provoace cele mai teribile pagube. Mai mult, există atâtea interese și influențe implicate în sistemul birocratic italian, încât nici nu se pune problema de vreo schimbare. Statul italian adună venituri colosale de pe urma *carta bollata* (documente emise contra unei taxe, cu timbru oficial) impuse de lanțul de proceduri legale și birocratice, care, la rândul lor, le oferă slujbă și câștiguri sutelor de mii de funcționari publici. Cu cât este mai complicat circuitul birocratic, cu atât trebuie să intervină un număr mai mare de funcționari. Apoi, dacă nu ar fi atât de complicat, nu ar mai avea nici un rost să încerci să-l scurtcircuitezi, lăsând fără ocupație mii de *galoppini* (specialiști neoficiali în accelerarea proceselor birocratice).

Există așa de multe legi și directive ministeriale în sistemul italian (s-a calculat că, pentru a se încadra cu totul în lege, un cetățean italian ar trebui să cunoască aproximativ opt sute de mii de reglementări) și atât de diverse, complicate și adesea contradictorii, încât aplicarea lor strictă ar putea bloca, într-o oarecare măsură, orice procedură birocratică. Și, cum în sistemul italian chiar și funcționarii mărunți dispun de mari puteri de a accepta, refuza sau întârzia cererile și procedurile, sunt tratați cu imens respect și politețe, mai ales când poartă uniformă. La rândul lor, și funcționarii mărunți se identifică perfect cu funcția lor când poartă uniformă și se așteaptă să fie tratați ca șefii de stat încoronați din nordul Europei.

Birocrația italiană trebuie abordată cu simț tactic. Altfel, funcționarii pot deveni intransigenți și fără pic de chef să rezolve vreo problemă. Dar, abordați în stil italian, se arată amabili și dornici să găsească soluții.

Orice om știe că un pas greșit – deranjezi un funcționar public, nu iei legătura cu mijlocitorul potrivit – poate însemna ani întregi de așteptare.

Funcționarii pot să-ți facă viața grea sau ușoară, după bunul lor plac. Un californian care preda într-o universitate italiană dorea să urmeze, la rândul său, câteva cursuri. Pentru ca să se înscrie, s-a dus la secretariatul universității, unde i s-a spus că îi trebuie o certificare a diplomei de absolvire a studiilor, împreună cu o traducere legalizată de Consulatul italian din Los Angeles. După întoarcerea din California, unde s-a aflat în timpul vacanței de vară, a depus certificatul și traducerea la secretariat. „Ah, foarte bine, acum nu mai avem nevoie decât de copia actului de absolvire a liceului.” Protestele nu i-au servit la nimic: evident, nu s-ar fi putut înscrie la universitate fără diploma de absolvire a liceului. Secretariatul i-a sugerat să se întoarcă la Los Angeles, să caute documentul și să obțină o traducere legalizată la Consulatul italian. Și, până la urmă, s-a văzut silit să facă ceea ce dorise să evite de la bun început, adică să-l roage pe unul din colegii săi cu funcție să intervină la secretariat.

În vreme ce funcționarii sunt tratați cu respect de italieni, nu la fel se întâmplă cu locurile sau cu bunurile publice. Italianul nu are câtuși de puțin sentimentul că îi aparțin și că, prin urmare, trebuie să le trateze cum se cuvine. Dacă locuința lui este curată-lună, italianul consideră firesc să arunce gunoiul pe trotuar, care e în grija consiliului orașenesc, nu a lui.

Referendumuri

Din timp în timp, italienii sunt chemați să-și spună părerea, prin referendum, asupra unor chestiuni importante: divorț, avort, folosirea energiei nucleare, utilizarea pesticidelor în agricultură și numărul canalelor de televiziune care pot fi proprietatea unui singur cetățean italian, având sentimentul că participă la luarea de decizii politice.

Pentru ca votul să fie valabil, trebuie să se prezinte cel puțin jumătate din electorat. Astfel, în pofida numărului tot mai mare de italieni interesați să protejeze păsările și animalele sălbatice pe cale de dispariție, la referendum au participat doar 45% din cetățenii cu drept de vot și legea respectivă a fost blocată. Dar au venit *in corpore* ca să voteze în favoarea reclamelor care întrerup filmele artistice și documentarele prezentate la televiziune.

Mafia

Mafia este termenul folosit în toată lumea când vine vorba de organizații criminale și de coterii ale puterii, vorbindu-se despre o mafie a sportului, a artelor, a businessului, toate însă după modelul mafiei italiene.

În Italia, termenul „mafia” se referă la mai multe structuri diferite, care domină anumite teritorii bine definite, cele mai importante fiind *Camorra* în zona Napoli, *Ndrangheta* în Calabria (vârful cizmei), *Sacra Corona Unita* în Apulia (călcâiul), și *Cosa Nostra* în Sicilia; indiferent de nume, toate sunt organizații criminale.

Prin formele ei locale, Mafia reprezintă de secole un mod de a trăi în sudul Italiei – sau un mod de a muri. Rațiunea succesului ei nu e greu de găsit: în absența unei guvernări legitime și eficiente, a rămas mereu unicul sistem organizat la care oamenii obișnuiți puteau recurge la nevoie, indiferent care ar fi fost ea, de la un loc de muncă până la o cununie.

Majoritatea italienilor sunt în același timp îngroziți și fascinați de mafie. Știu bine că tentaculele ei se întind până la cele mai înalte niveluri din politică și afaceri, de vreme ce mafia s-a specializat în oferte care nu pot fi refuzate, pentru că totul are un preț. Iar *omerta*, legea tăcerii, rămâne atât de puternică, sugerând că mafia nu va fi înfrântă niciodată și, ori de câte ori își pierde un tentacul, în locul lui, ca la un monstru, cresc altele și mai puternice.

Oamenii privesc mafia ca pe un cancer care distruge încet statul italian. Italienii nu au de ales și trebuie să o suporte, ca pe un stat în stat, împărțindu-și țara cu ea, așa cum au făcut mereu. Dar speră, în secret, că, așa cum tratamentul potrivit și la timp poate vindeca o tumoare, mai devreme sau mai târziu se va descoperi și tratamentul antimafie.

Mafia este mai tot timpul divizată de luptele pentru putere dintre familii, în care se folosesc metode încercate de-a lungul vremurilor. Bărbați în costume de culoare închisă se mai năpustesc și acum, cu o cutie de vioară în mână, în frizeriile de pe străzile lăturalnice din Palermo, ca să-i lichideze pe capii clanului rival. Din fericire, majoritatea italienilor rămân departe de realitatea unor asemenea evenimente ce le sunt cunoscute doar din palpitantele și popularele seriale de televiziune despre crima organizată din Italia, spre exemplu *Distretto di Polizia* (*Secția de poliție*), care a înlocuit *La Piovra* (*Caracatița*).

Afaceri

Sistemul industrial și financiar italian suferă de pe urma efectelor unor scandaluri de prim rang: două legate de prăbușirea gigantilor de pe piața produselor alimentare, Cirio și Parmalat, și două de tentativa eșuată de a salva o pereche de bănci italiene de la preluarea lor de către olandezi și spanioli.

Lumea afacerilor private din Italia este dominată doar de câteva familii, precum Agnelli (mașini), Pirelli (anvelope), Del Vecchio (produse optice), Della Valle (încălțăminte), Berlusconi (canale TV) și Benetton (îmbrăcăminte). Deși companiile lor reprezintă conglomerate vaste, cu o largă diversitate de interese, sunt administrate mai degrabă ca o afacere de familie, și nu ca o corporație multinațională. Există tendința ca puterea să fie păstrată în cercul familiei, printr-o serie de *cross-holdings*. O asemenea concentrare a puterii nu există în nici o altă țară occidentală.

Succesul economiei italiene se mai bazează și pe priceperea, eforturile susținute și dinamismul companiilor mici și mijlocii din Nord, care susțin o bună parte din produsul intern brut. Dar sunt tot afaceri conduse de familii, organizate astfel încât să fie redusă la minimum plata de taxe și contribuții la sistemul de asigurări publice. Italia rămâne poate singura țară din lume în care angajații par să câștige mai mult decât patronii, cel puțin judecând după declarațiile de venit. La fel liber-profesioniștii și meseriașii, cum sunt contabilii, bijutierii, dentiștii și avocații, își fac puține scrupule să declare venituri la nivel de subzistență, în vreme ce au câte două ori trei case, cal de curse și trei iahturi.

La serviciu

Orice italiancă visează ca fiicele și mai ales fiii ei să atingă *lo starbene* – bunăstarea fizică și mentală în carieră. Ceea ce presupune, în general, un *lavoro fisso* (o slujbă stabilă) într-un sediu cu aer condiționat al unui departament guvernamental, al unei bănci sau companii de stat, unde să aibă un birou mare, numai al lor. Deși nu sunt prea bine plătite, aceste slujbe oferă treisprezece sau paisprezece salarii pe an și tot soiul de

avantaje suplimentare, printre care siguranța aproape totală și posibilitatea de a se pensiona anticipat, cu pensie integrală. Dar lucrul cel mai bun este că, de obicei, un asemenea serviciu solicită atât de puțin angajatul, care își poate concentra aproape întreaga energie în businessul de familie, sau în ceea ce îl interesează cu adevărat: fotbal, filatelie sau, pur și simplu, nimic, doar cafea și benzi desenate. Dar *lavoro fisso* devine tot mai greu de găsit, pe măsură ce sistemul italian se aliniază la cerințele Uniunii Europene, deși rămâne în continuare țelul majorității italienilor și, desigur, al mamelor lor.

Viața într-un birou italian obișnuit este ca viața din Italia obișnuită, în general. Stilul și comportamentul sunt importante, iar personalul tehnico-administrativ trebuie, bineînțeles, să-și intre perfect în rol. Punctualitatea a început să fie luată mai în serios, odată cu introducerea ceasului de pontaj la sosire și la plecare.

Programul poate fi foarte lung în sectorul privat (de la 8.00 la 17.30, cu doar o jumătate de oră pauză de masă). În schimb, lucrurile stau cu totul altfel în sectorul de stat, unde unele birouri sunt deschise pentru public doar două ore pe săptămână, iar altele niciodată.

În ultimul timp s-a renunțat la multe zile libere de sărbători religioase, așa că practicarea de punți (*ponti*) între weekend și o sărbătoare națională capătă o importanță tot mai mare. Vacanțele sunt plănuite din timp, ca să poată fi legate cu sărbătorile publice. De aceea și grevele se fac în Italia luna sau vinerea. Aici, grevele pun în lumină pasiunea, răbdarea și inventivitatea italiană la cel mai bun nivel colectiv. *Autostrada* și căile ferate se blochează, gunoiul nu este colectat și mai începe și greva foamei în lanț, ca și cum națiunea s-ar afla pe marginea haosului, iar atunci se ajunge la compromisul neașteptat, exact în momentul când totul pare pierdut. Toată lumea iese victorioasă, nimeni nu pare șifonat, situația revine la normal. Nimeni nu e trist, după grevă.

Într-o situație tipică, atunci când orchestra de la Scala a declarat grevă pentru seara de deschidere a stagiunii din 1995, dirijorul a pus să fie adus pe scenă un pian și, împreună cu solistul, a susținut concertul fără orchestră, fiind răsplătiți cu aplauze frenetice.

Patronaj

Patronajul, sau *raccomandazione*, cu toată rețeaua sa de favoruri, slujbe și influență, nu poate fi separat de lumea afacerilor din Italia. În forma sa cea mai gravă, împiedică evoluția sănătoasă și firească a lucrurilor; în forma sa cea mai onorabilă, se prezintă sub forma unei rețele de vechi prietenii, necesară într-o țară în care, dacă vrei un specialist adevărat, trebuie să ții seama de distanța dintre aparențe și esențe.

Pentru a asigura corectitudinea în repartizarea slujbelor din sectorul public și într-o tentativă de a ține sub control *raccomandazione*, autoritățile italiene scot posturile la concurs, le anunță în presă și organizează examene. Sistemul funcționează în limite rezonabile când numărul candidaților nu este prea mare, dar atunci când paisprezece mii de oameni doresc să devină gunoieri în Lombardia, situația se complică. Dar *le autorità* nu s-au lăsat intimidat, au închiriat stadionul de fotbal pentru ziua respectivă și au adus bănci și scaune de la școlile din localitate.

Candidații „recomandați” află probabil întrebările de la bun început și se străduiesc cu toții să pară nevinovați, pentru impresia generală.

Sisteme

Educație

În comparație cu sistemul de educație din alte țări, s-ar zice că în Italia e totul cu fundul în sus. În țara Mariei Montessori, cele mai bune școli sunt probabil grădinițele, după care lucrurile merg tot mai prost, trecând prin școala elementară, generală și liceu, pentru a continua apoi într-un sistem universitar oarecum dezordonat.

Cei mici își petrec aproape toată ziua la școală, dar, pe măsură ce cresc, școala se restrânge doar la orele dimineții. Liceele sunt specializate, iar elevii studiază o varietate de materii clasice, științifice și tehnice, în funcție de domeniul ales.

Admiterea în universitățile italiene este relativ ușoară și, de vreme ce foarte puține limitează numărul locurilor, studenții vin în număr enorm. Universitatea din Roma, spre exemplu, este cea mai mare din Uniunea Europeană. Drept rezultat, cursurile sunt supraaglomerate și condițiile inadecvate. Dar mai puțin de un sfert își iau licența, ceea ce reflectă fidel realitatea.

Mulți italieni sunt foarte bine educați, în ciuda excentricităților sistemului. Sau poate tocmai datorită lor. Le place ideea de studiu și își petrec ore/săptămâni/luni tocind manuale, cu markerul în mână, învățând pe de rost formule-cheie și definiții. Apoi sunt testați la oral, *interrogazione*, unde repetă ca papagalii tot ce au învățat. Comentariile critice din partea studenților nu sunt privite cu ochi buni. Părerea și comentariile profesorului trebuie însușite și repetate întocmai – o reminiscență a Contrareforme, când un răspuns greșit putea duce la arderea pe rug.

Studenții se pot prezenta la examen de câte ori vor ei, până îl trec, iar unii chiar refuză notele care nu le convin. Cum singura condiție pentru a rămâne la universitate este plata taxelor anuale, unii își prelungesc studiile până spre mijlocul vieții. Educația continuă nu reprezintă o noutate în Italia.

Cele mai multe examene sunt orale (poate pentru că, în scris, copiatul se practică pe scară largă). Italienii se tem că alții vor trișa, prin urmare nu se lasă mai prejos. Trișatul este mai mult sau mai puțin acceptabil, dar în nici un caz nu trebuie să te lași prins.

Transport

Sistemul de transport public din Italia este în general rapid și eficient, în pofida reliefului dificil și a orașelor aglomerate. Rețeaua de autostrăzi și căi ferate ale Italiei se numără printre cele mai remarcabile din Europa în ceea ce privește concepția lor inginerească: străpung munți și traversează văi, ca să lege provinciile între ele.

Trenurile respectă orarul de mers, chiar dacă forma de guvernământ nu prezintă aspecte autoritare. Una dintre mișcările de succes ale lui Mussolini, poate singura pentru care toată lumea își amintește de el, a fost că a reușit să convingă poporul că, datorită guvernării sale, s-a ameliorat operativitatea transportului public; studiile făcute între timp au demonstrat că efectul fusese mic sau aproape inexistent, trenurile fiind la fel de punctuale în perioada dinainte și din timpul regimului său.

Crimă și pedeapsă

Fiecare italian, luat în parte, este perfect, dar știe că *gli altri* sunt imperfecti. Prin urmare, legea penală italiană pleacă de la premisa că ești vinovat, până în momentul în care se dovedește că ești inocent.

Răufăcătorii italieni au puține motive de îngrijorare, deoarece șansele de a fi prinși sunt foarte mici. Așteaptă să fie trași la răspundere autorii a nu mai puțin de 83% din delictele comise, din care 97% pentru furturi, 64% pentru omucideri, 86% pentru jafuri și 72% pentru răpiri.

Pedepsele constau în amendă, închisoare, ori amândouă. Deși în general supraaglomerate și nu foarte plăcute, închisorile din Italia sunt mai confortabile decât cele din nordul Europei și din Statele Unite. Se spune că în locurile în care sunt încarcerati șefii mafioți condițiile sunt cât se poate de bune, cu mulțumiri, ceea ce și atrage cu regularitate dezaprobarea publică.

Italianii sunt escroci străluciți, care reușesc mereu să găsească oameni dispuși să riște totul ca să pună mâna, repede, pe bani mulți. Sunt experți în copiat și în falsuri și domină de multă vreme traficul cu lucrări de artă. Lipsa oricărei garanții că operele ar fi autentice, posibilitatea să fi fost furate sau falsificate, nu face decât să crească savoarea acestui comerț. Indiferent dacă amatorul de artă caută un vas roman sau o sculptură de Modigliani, artiștii italieni clandestini îi vor oferi ceea ce-și dorește. Politicienii italieni au dat, la rândul lor, tonul în materie de corupție, acceptând sume colosale în schimbul mijlocirii unor contracte guvernamentale. Italianii au preferat să ignore fenomenul până în clipa în care o guvernare a comis greșeala fatală de a face treabă de mântuială – schimbându-și într-o fracțiune de secundă statutul, din *furbo* în *fesso*.

Poliție

În Italia există câte o forță polițienească diferită pentru fiecare ocazie. Există poliție națională, poliție locală, poliție rutieră, poliție militară, poliție financiară, poliție feroviară, poliție secretă, poliție privată și așa mai departe.

Carabinierii, desigur, reprezintă cea mai vizibilă forță polițienească din Italia, implicându-se deseori în acțiuni militare și de poliție. Cu toate că înrolarea este extrem de dificilă, ofițerii fiind considerați cei mai buni din forțele armate italiene, nu îi prea dă mintea afară din casă. Așa că sunt ținta unei mulțimi de anecdote:

În mijlocul unei conversații animate, într-un tren, cineva întreabă: „Apropo, ați auzit ultimul banc cu *carabinieri*?“ Un gentleman de vizavi ia un aer țeapăn și spune: „Înainte de a continua, ar trebui poate să vă aduc la cunoștință că sunt general de *carabinieri* în retragere.” „Nu trebuie să aveți nici un motiv de îngrijorare, domnule, vi-l explic după aceea.”

Lege

Tradițiile juridice italiene sunt impresionante și țara se bucură de un număr vast de legi minunate, care preîntâmpină orice fel de nedreptate, inechitate ori corupție. Pe hârtie, sistemul legal italian, codul civil și codul penal par mai mult sau mai puțin perfecte.

Problemele încep odată cu aplicarea legii. Legile italiene ar fi perfecte în lipsa italienilor, care le acordă prea puțină atenție. Spre exemplu, deși centura de siguranță este obligatorie, puțini o folosesc, iar în unele regiuni se bucură de mare succes tricourile imprimare cu o centură de siguranță. Folosirea claxonului este oficial interzisă în zonele locuite, unde viteza maximă admisă e de cincizeci de kilometri la oră, dar asemenea reglementări sunt complet ignorate de toată lumea, deopotrivă, deși poliția le mai aplică din când în când, în special în cazul șoferilor de la volanul mașinilor cu număr de înmatriculare din alte țări sau alte regiuni ale Italiei.

Din cauza dificultăților extrem de serioase pe care le are guvernul italian când e vorba de colectarea impozitelor, există o întregă serie de legi menite să asigure respectarea reglementărilor. Spre exemplu, până nu de mult, trebuia ca bonurile de casă emise de baruri și de restaurante ca dovadă a plății să fie păstrate pe o distanță de cel puțin cincizeci de metri înainte să poată fi aruncate.

Limbă

Până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, italiana nu a fost o limbă de largă circulație. În esență, era o limbă scrisă, utilizată mai ales de administratori și de birocrați, de o castă restrânsă de academici și de membrii de atunci ai clasei conducătoare. Televiziunea a devenit o forță de prim rang în răspândirea limbii italiene. Acum, aproape toți italienii înțeleg italiana, iar toți italienii tineri o vorbesc.

Una dintre multele virtuți ale limbii italiene este ușurința cu care dimensiunea, valoarea sau sensul se pot transforma prin simpla schimbare, în nenumărate moduri, a desinenței substantivelor și adjectivelor. Astfel, un pantof (*scarpa*) se poate transforma în condurul Cenușăresei (*scarpina*) ori în bocanc de schi sau de munte (*scarpone*); dar a face o *scarpetta* („a umple un pantofior”) înseamnă să înmoi un colț de croasant în cafea.

O iubire (*amore*) se poate transforma în iubită (*amoroso*) sau cupidă (*amormo*), sau amantă (*amante*). Italienii care aud de o *bella donna*, o femeie frumoasă, se întreabă dacă, în realitate, ea este *bellissima* (amețitoare) sau doar *bellina* (destul de drăguță); poate este *bellona* (trecută de perioada ei de glorie, dar încă pozeură) sau poate este *bellocchia* (acceptabilă, în toate sensurile cuvântului). Sau face puține parale (*donnetta*) sau percepe onorariu (*donnaccia*)? Singura modalitate în care amantul latin se poate lămuri cu adevărat rămâne acțiunea în sine, doar dacă nu este *donnicciola* – adică prea timid să îndrăznească.

Limba italiană a dat lumii un număr impresionant de termeni muzicali: *pianoforte*, *sonata*, *aria*, *primadonna*, *concerto*, *adagio*, *pizzicato*, *pianissimo*, *soprano*, *maestro*, *virtuoso* și *castrato*. Iar restaurantele din toată lumea oferă *pasta*, *pizza*, *mozzarella*, *zabaglione*, *grissini*, *cappuccino*, *amaretto* și *sambuca*.

În ceea ce-i privește, italienii au adoptat și adaptat cuvinte englezești/americane cu mare entuziasm – *lifting*, *telemarketing*, *cliccare sul mouse*, *lo zapping*. Folosesc și termeni din engleză pe care vorbitorii de engleză i-ar recunoaște cu greu: spre exemplu, vedetele fotbalului italian spun *il Mister* când vorbesc despre antrenorul lor. Există chiar și

cuvinte „englezești” inventate și apoi exportate, uneori cu succes neașteptat; spre exemplu „body”, care amenință să ia locul lui *leotard*.

Dialecte

Dar când ajung acasă, la ei în sat, italienii se întorc la dialectul sau limba locală, care poate fi aproape imposibil de înțeles pentru *gli altri*, din alte regiuni. În urma unui studiu s-a ajuns la concluzia că, din cele douăzeci și opt de comunități cu limbă minoritară ale Uniunii Europene, treisprezece se găsesc în Italia. Italieni vorbitori de franceză pe valea Aosta, italieni vorbitori de germană în Alto Adige, italieni vorbitori de slovenă și sârbo-croată la Trieste și italieni vorbitori de albaneză și greacă în Apulia, în vreme ce în Sardinia există italieni care vorbesc catalana. Iar valul de imigranți modifică permanent harta lingvistică a Italiei. Fișa recensământului din 2001 era însoțită de instrucțiuni de completare în unsprezece limbi, printre care araba și rusa.

În majoritatea regiunilor se vorbește și câte un dialect local foarte diferit, structural și lexical, de italiană. Există în continuare o mare masă de italieni care vorbesc în dialect, iar unii dintre ei nu cunosc nimic altceva în afară de dialectul lor. Prin urmare, povestea care urmează nu pare câtuși de puțin incredibilă. Un bărbat din Apulia, din Sud, care a trăit în Piemont vreme de douăzeci de ani, are un vecin piemontez care îl salută în fiecare zi, când pleacă la muncă. Tipul din Apulia vorbește italiana, iar piemontezul îl înțelege. Dar, din cauză că piemontezul nu vorbește italiana, iar cel din Apulia nu și-a bătut capul să învețe piemonteze, conversația se reduce la un salut.